

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

**Faculty of Landscape Architecture, Horticulture
and Crop Production Science**

Det barnrika landskapets värde

- Ett pedagogperspektiv på verksamhet i
förskolans utemiljö

Tua Granholm

The value of a landscape rich on children

The activity in the outdoor environment of preschools from the perspectives of pedagogues

Tua Granholm

Supervisor: Fredrika Mårtensson, SLU, Department of Work Science, Business Economics and Environmental Psychology

Examiner: Thomas Randrup, SLU, Department of Landscape Architecture, Planning and Management

Co-examiner: Åsa Klintborg Ahlklo, SLU, Department of Landscape Architecture, Planning and Management

Credits: 30

Project Level: A2E

Course title: Master Project in Landscape Architecture

Course code: EX0814

Programme: Outdoor Environments for health and well-being

Place of publication: Alnarp

Year of publication: 2017

Online publication: <https://stud.epsilon.slu.se>

Keywords: preschool, preschool yard, outdoor environments, physical planning, children's play, children's learning, children's development

Sammanfattning

Barn idag blir ofta placerade i fysiska miljöer som vuxna utformat. Förskolan är ett exempel på en sådan plats och idag spenderar barn större delen av sin vardag på förskolan. Förskolans främsta mål är att vara en plats för utveckling med lek som främsta verktyg, med stöd från pedagoger. Samtidigt är en god fysisk miljö och de element som finns i den, både inomhus och utomhus, en av förutsättningarna för att skapa en trygg och lärorik förskoleverksamhet. Samtidigt har det inom ett forskningssammanhang idag blivit allt vanligare att undersöka hur en sådan miljö påverkar barn och deras utveckling.

Syftet med studien är att undersöka vad förskolepedagoger anser att är väsentliga kvaliteter vid förskolegårdar och hur de uppfattar den fysiska planeringen och dess prioriteringar i relation till hälsofrämjande miljöer för barn. Förskolorna arbetar utifrån arbetsplaner och policydokument gällandes barns utveckling, lek och lärande och deras perspektiv problematiseras i hur dessa aspekter kan stödjas i den fysiska miljön, samtidigt som de fysiska planerarna måste följa bygglagar och förordningar.

Den fysiska planeringen utgår från ett säkerhetsperspektiv vilket anses självklart samtidigt som det uppfattas utarma miljöns lekvärden, med exempel på överdrivet användande av säkerhetsunderlag. Lekredskap ses som en stomme för gårdarna men nuvarande planeringskultur uppfattas inte prioritera naturliga miljöer med löst material som är särskilt viktiga för både utforskande, variation och utmaningar. En rumslig utformning med en balans av konstgjorda lekredskap och naturliga element beskrivs som en viktig del för det sociala samspelet så att barnen har möjlighet att skapa egna rum.

Dialogen mellan pedagoger och fysiska planerare problematiseras genom att pedagogerna inte alltid upplever att de får gehör för sina idéer och önskemål, vilket tros bero på tidsbrist, resurser och förståelse. Studiens slutsatser bidrar med exempel och idéer för hur framtida planeringsprocesser kan ta hjälp av både pedagogers perspektiv, riktlinjer och forskning angående barns behov.

Nyckelord: förskola, förskolegårdar, utemiljöer, fysisk planering, lek, lärande, utveckling

Abstract

Children today are often placed in environments planned by adults. The preschool yard is an example of such a physical place. The ambition of preschools is to be a place for development, with play as its primary tool with support from pedagogues. The physical environment and the elements in it, both indoor and outdoor, is also a basis to create a safe and educative preschool. Today research is made to study the impact different environments have on children and their development.

This study investigates a perspective from pedagogues, with a focus on the components of the preschool yard that are essential for the preschools and how the pedagogues perceive the physical planning and its priorities for health promoting environments for children. Through work plans and policies about children's development, play and learning the physical design and planning is problematized in how the environment supports these aspects. The play equipment is seen as the foundation of the yards, at the same time as natural environments and loose material is particularly important for both exploration, variation and challenge. A spatial environment is described as important for interplay between children, so that they can create their own places.

The physical planning is based on a safety concern which is perceived as self-explanatory. At the same time the idea of a safe environment also impoverish the play values of the preschool yard, with the example of the excessive use of safety underlay. The dialogue between pedagogues and the physical planners is seen as inadequate, due to lack of time, resources and understanding. The conclusion of the study contributes with examples and ideas for how future planning can be supported by the perspective from pedagogues, guidelines and research concerning children's needs.

Key words: preschool, preschool yard, outdoor environments, physical planning, play, learning, development

Förord

För att inleda detta arbete vill jag börja med en anekdot från mitt eget liv. Jag var ute på promenad med hunden, då jag fick för mig att vi skulle klättra upp för en kulle och snabbt springa ner igen. Kullen var lerig, jag halkade till och var nära på att falla omkull. Det vred sig av spänning i magen när vi flög ner för backen, en spänning jag inte känt på ett tag. Tänk att en sådan liten händelse kan skapa sådana glädjande känslor i magen, vilket lekfullt inslag i vardagen!

När jag var ung under tidigt 1990-tal kändes min förskolegård oändlig. Avstånden upplevdes så långa att det tog evigheter att ta sig från ett ställe till ett annat. Jag minns att det var ett äventyr att kasta sig på den horisontellt snurrande gungan. Det pirrar i min mage när jag tänker på alla våra gömställen där vi skapade känslomässiga relationer. Den stora dinosaurien var vår kompis som enträget hjälpte oss upp på dess rygg var eviga dag då vi ville rida ut i fjärran. Backen som vi flög nedför stärkte våra kroppar så att vi idag kan känna självförtroende att slänga oss ner för vilka backar som helst, stor som liten. Den magnifika lönnen väckte förundran och nyfikenhet om vad som gömde sig i dess krona. 'Dagistanterna' gav oss stöd och säkerhet så att vi kunde känna oss trygga. Vår gård var vår plats i vardagen där vi på olika sätt fick lära känna våra kroppar och våra själar.

Det är intet för intet jag delar med mig av mina minnen av hur min förskolegård skapat minnesvärda upplevelser. Känner jag mig bortskämd för att den upplevdes så variationsrik och stödjande? Nej. Det är allas rättighet att ha sin plats i världen, en plats som skapar minnen av glädje och uppmuntran. När vi är små behöver vi plats. Plats där vi får röra oss, där vi får stärka oss och där vi får leka. För utan lek inget liv, ingen utveckling och ingen god hälsa. Detta vill jag starkt påstå.

Jag känner att uteleken i min barndom har gjort mig till en glad och stark person idag. Jag har tagit med mig min lek in i vuxenlivet för att lära mig möta motgångar, vara tacksam för människomöten och vara uppmärksam på det rika, vackra och roliga här i livet. Jag kanske inte leker på samma sätt idag som då men den grundläggande lekkänslan är densamma.

Hur skall jag då kunna arbeta för att alla barn skall få känna samma glädje som jag har gjort? När jag ser på förskolegårdar och skolgårdar idag blir jag fundersam. Det är extrema klyftor i dess utformning, storlek och kvalitet. Jag känner starkt för att kunna medverka för att alla skall ha rätt till en lekvänlig och utmanande förskolegård. Därför har jag valt att undersöka hur min hemstad Mariehamn arbetar med planering av förskolegårdar och hur personalen upplever dessa miljöer som stöd för deras verksamhet.

Med en bakgrund inom barn- och ungdomsvetenskapliga studier samt studier inom landskapsarkitekturens miljöpsykologi och arbete vid förskolor har ett intresse för förskolebarns dagliga utemiljöer växt fram. Masterprogrammet *Outdoor Environments for Health and Well-being* har fått mig att utvecklas i mina kunskaper gällandes utomhusmiljöers effekter på oss människor. Ett stort fokus ligger vid naturens hälsofrämjande kraft, ett forskningsfält som lägger ord på och bidrar med evidens för den

feel-good känsla jag får när jag vandrar i skogen, när jag seglar på havet och när jag klättrar i berg. Detta är aktiviteter och upplevelser jag känner förbättrar min allmänna hälsa. Detta är en känsla som förstärks både vid ensamhetens promenad och vid samvaro med andra. Jag önskar jag levde i naturens sinnlighet jämt, eller att jag i min vardag skulle kunna arbeta i en utemiljö som är trivsamt, rogivande och utmanande.

Min önskan är att uppmärksamma hur och varför utemiljöer planerade för barn bör ses som en resurs inom barnomsorgen. Jag hoppas detta arbete kan bidra med kvalitativ och användbar information för både pedagoger och planerare inom kommuner. Då jag arbetat på olika förskolor och därtill även utfört flera observationsuppgifter på förskolegårdar har jag uppmärksammat en divergens mellan forskningsevidensen kring hälsofrämjande miljöer för barn och de faktiska utemiljöernas kvalitéer, och detta har jag därför valt att undersöka.

Tack till min handledare Fredrika Mårtensson som med sin kunskap, sin erfarenhet och sitt tålamod har hjälpt mig att utföra detta arbete. Tack även till förskolepersonalen som bidrog med sina perspektiv och sin kunskap, vilka gjort studien möjlig.

Tack till min älskade familj; pappa Bengt, mamma Eva och systrar Petra och Josefin, tack för att ni alltid tror på att jag kan åstadkomma precis det jag vill och för att ni ställer upp för mig i vått och torrt.

Ett vidunderligt tack till mina syskonbarn Elvar Máni, Sindri Freyr och Idun Elsie Aetna för att ni ständigt ger mig inspiration genom er lek och för att ni skänker mig obeskrivlig lycka. Det är för er jag gör detta.

*Jag vill tillägna denna uppsats till farmor Eyvor Aetna Maria Granholm.
Vi saknar dig med värme.*

Innehållsförteckning

1. Bakgrund.....	1
2. Tidigare forskning kring yngre barns utemiljöer.....	4
3. Syfte och frågeställningar.....	7
3.1 Avgränsning	7
4. Metod.....	7
4.1 Fallstudie.....	8
4.2 Urval.....	8
4.3 Intervjuer.....	9
4.4 Litteraturstudie	9
4.5 Analys av datamaterial.....	9
4.6 Etiska överväganden.....	10
4.7 Begreppsförklaring	10
4.8 Metoddiskussion.....	11
5. Utevistelsens betydelse för förskolebarns hälsa och utveckling	12
5.1 Vuxnas förhållningssätt till uterummet	14
5.2 Fysisk planering, säkerhetsfrågan och lekvärden.....	15
6. Fallstudie inom förskoleverksamhet i Mariehamn, Åland	17
6.1 Riktlinjer, policy och processer inom planeringen.....	17
6.2 Om förskoleverksamheten	18
6.3 Förskolorna i studien.....	20
6.3.1 Miljöbeskrivning Förskola A.....	20
6.3.1 Miljöbeskrivning Förskola B.....	24
6.4 Pedagogperspektiv på verksamhet i förskolans utemiljö.....	27
6.5 Förskolepersonalens perspektiv möter planering och förvaltning.....	35
7. Vidare analys och diskussion.....	40
7.1 Vilka kvaliteter i utemiljön uppfattar pedagogerna som väsentliga?	40
7.2 Hur uppfattar förskolepersonalen den fysiska planeringen och dess prioriteringar?.....	45
8. Avslutande reflektion	48
9. Referenser	50

1. Bakgrund

Som vuxna har vi en större rörelsefrihet än barn och vi kan välja att vistas i miljöer som vi trivs i och som vi stimuleras av. Då barns rörelsefrihet är mer begränsad än vuxnas är de mer hänvisade till de miljöer som vuxna erbjuder dem. Förskolan och dess utemiljö har rönt intresse bland forskare då de hör till de vardagsmiljöer som har möjlighet att bidra till att stimulera barns allsidiga utveckling (Grahm m fl 1997). Denna fysiska miljö bör verka stödjande för både motorisk, social och språklig utveckling genom att bestå av trygga rum för lek och vila samtidigt som rummet skall underlätta för sociala samspel. Utformningen av den fysiska miljön är således avgörande för vilka aktiviteter som skapas.

Ur ett globalt perspektiv finns flera organ som arbetar för att stödja och upprätthålla kvalitativa och hälsofrämjande utomhusmiljöer, frågor som även inkluderar barn, deras vardagsmiljöer och deras hälsa. Ur ett nordiskt perspektiv tas likartade frågor upp både genom olika nationella instanser och i dagspress. Ett exempel är EU:s landskapskonvention, en överenskommelse som innefattar skyddandet och utvecklandet av de landskap människor möter i sin vardag vilka tjänar för människors välbefinnande, hälsa och estetiska upplevelser (Boverket, 2014). EU definierar landskap ”som ett område sådant det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspelet mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer”. Konventionen handlar om att skydda, förvalta och planera landskapen i Europa för att stödja upplevelsen av dem – ljud, lukt, känsla, minnen och associationer. Landskapskonventionen berör alla medborgare men det är främst myndigheter, regionala organ och kommuner som bär ansvaret för att konventionen efterföljs för att förbättra skydd, förvaltning och planering av landskapen i Europa. I Europarådets förslag från 2008 beskrivs hur landskapskonventionen kan implementeras i en utbildningskontext och detta genom att uppmärksamma landskapens olika betydelser (Europarådet, 2008). Rådet förespråkar att landskapet kan användas för att utveckla barns känslighet för kvalitetsfrågor som uppkommer i mötet med deras omgivningar. De fortsätter med att beskriva hur läroplaner bör innehålla en värdebeskrivning av att se landskapet som fostrande, samt vikten av att skapa en förståelse för relationen mellan livsmiljö och landskap, relationen mellan ekologi och landskapsproblematik samt socio-ekonomiska frågor. De påpekar även att möten med landskap är ett sätt att förstå nuvarande och historiska frågor angående samhällsidentiteter. Ålands lagting beslutade år 2005 att godkänna den europeiska landskapskonventionen (ETS No. 176) med förslag till lag om ikraft sättande de bestämmelser i konventionen som hör till området för lagstiftningen (ÅFS 2009:43).

World health organization (WHO) har i sin konstitution fastlagt ”att uppnå bästa möjliga hälsa är varje människas grundläggande rättighet.” (Folkhälsomyndigheten, 2015, s. 1). WHO har skapat ett policyramverk för sektorsövergripande insatser för hälsa och välbefinnande i deras Europaregion – *Hälsa 2020* (Folkhälsomyndigheten, 2015). Ett av de fyra prioriterade områden som policyramverket bygger på är ”att skapa motståndskraftiga samhällen och stödjande miljöer” (Folkhälsomyndigheten, 2015, s. 5) där de beskriver de stödjande miljöerna som hälsofrämjande. Samtidigt som det talas om utemiljöers risker som involverar buller, luftföroreningar, strålning, bakterier och virus vilka kan påverka hälsan negativt så menar den svenska folkhälsomyndigheten att en god

utemiljö kan öka människors välbefinnande ur ett fysiskt, mentalt och socialt perspektiv (Folkhälsomyndigheten, 2016).

Ålands landskapsregering (2016) menar att det största folkhälsoproblemet bland barn idag är övervikt och fetma, vilket ofta beror på en mer stillasittande vardag. Diskussionen kring förebyggande åtgärder för att minska utvecklandet av hjärt- och kärlsjukdomar, ortopediska bekymmer samt bidragandet till för tidig död är därför central. I Ålands landskapsregerings folkhälsorapport (2015) samt rapporten *Barn och ungdomars hälsa på Åland – en lägesrapport* (2010) konstateras problematiken och mångfacetteringen kring fenomenet hälsa. De menar att barn och ungdomars hälsa är svårbeskrivet men understryker samtidigt vikten av att uppnå bästa möjliga hälsa, något som även betonas i verksamhetsplanen för landskapets förskolor. De största folkhälsoriskfaktorerna beror på socio-ekonomiska frågor med bristfällig hälsovård och osäkra omgivningar. Dock har barn i Sverige och Finland utifrån ett internationellt perspektiv mycket god hälsa tack vare riskminimering genom förebyggande vård. Samtidigt finns specifika folkhälsorisker som är mer beroende på levnadsvanor i både Europa och på Åland, där brist på fysisk aktivitet är en av de mest framträdande riskfaktorerna (Nikander, 2010) vilket är något som kopplas ihop med överviktsproblematiken bland barn. I Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) rapport från 2009/2010 angående övervikt bland skolbarn redovisas att 29 % av alla pojkar i åldern 10-19 lider av övervikt, respektive 17 % för flickor (WHO, 2013). Därtill redovisas bedömningen att 40,8 % av den finländska populationen som är 15 år och äldre rör på sig för lite. Forskning visar samtidigt att yngre barn som är fysiskt aktiva tidigt i livet minskar risken för övervikt i tonåren (Moore, m.fl. 2003).

FN:s barnkonvention behandlar barns mänskliga rättigheter och kan exempelvis användas för att driva på lagstiftning (UNICEF, 2017). Barnkonventionen är ett rättsligt bindande avtal som beskriver barn som individer med egna rättigheter. Boverket (2000) uppmärksammar två artiklar som kan användas i planeringen för barns utemiljöer som de menar är av särskild vikt. Artikel 3 inbegriper att i de beslut som rör barn skall deras bästa alltid komma i främsta rum, samt artikel 12 som beskriver att barn har rätt att, i frågor som berör dem, fritt uttrycka sin mening. Eftersom dessa artiklar gäller i alla sammanhang som berör barn, inkluderas således även indirekta beslut såsom fysisk samhällsplanering. FN:s barnkonvention blev lag på Åland och i Finland 1991 (Rädda Barnen Åland, 2017).

Även i dagspress och media skymtar frågan om barns villkor i utomhusmiljöer fram. Exempel på detta i Sverige är Svenska Dagbladets serie *Hopträngda barn* (SvD, 2016). Artikelserien behandlar den moderna, förtätade staden och refererar till forskning som visar att stadsförtätning i en förlängning skapar mindre möjlighet att tillgodose tillräckliga utemiljöer för barn, en problematik som de menar att i ett längre tidsperspektiv kan äventyra barns möjlighet till god hälsa. Ur ett hälsoperspektiv med fokus på den fysiska hälsan har den finlandssvenska dagstidningen Hufvudstadsbladet i sin artikel *Vi borde ta landsbygden med oss till stan* (HBL, 2017) uppmärksammat forskningen kring de hälsofrämjande aspekterna som följer med artrika naturmiljöer, något som i synnerhet är betydelsefullt för barn. Artikeln tittar närmare på biodiversitetshypotesen som undersöker betydelsen av mikrober i naturmiljöer som vi främst får i oss genom andning och direkt hudkontakt. Dessa mikrober hjälper utvecklandet av ett starkt immunförsvar, vilket exempelvis kan reducera allergiproblematik. Vidare beskrivs vikten av att i stadsplaneringen uppmärksamma den dagliga naturkontakten vid förskolor och skolor. Att tillskriva värdet av biologisk mångfald i planeringen kan enligt forskningen som presenteras i artikeln således skapa möjligheter till en hälsofrämjande vardag. På Åland är

debatten kring förskolans miljöer mer sällsynt. Dock är trängsel och utrymme vid förskolorna den mest framträdande frågan. Lokala tidningar har vid några tillfällen belyst de tillfälliga lösningar den politiska styrningen haft angående barnomsorgens platsbrist (Nya Åland, 2013, Ålandstidningen, 2008) och vad som orsakar mindre ytor i förskolemiljöerna (Ålandstidningen, 2017).

Flera myndigheter har givit ut rapporter som skall fungera som vägledning och inspiration vid planering av barns utemiljöer. Med referens till forskning om barns behov av hälsofrämjande miljöer utvecklas idéer om en god stadsplanering. Boverket, myndigheten för samhällsplanering, byggande och boende, har tillsammans med Movium givit ut rapporten *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljöer* (2015) vars syfte är att förtydliga friytans betydelse för barns lek, lärande och hälsa. Samtidigt beskriver rapporten hur goda utemiljöer vid skola och förskola kan möjliggöras. De har även givit ut publikationen *Unga är också medborgare – om barns och ungdomars inflytande i planeringen* (2000) där de uppmärksammar hur barn och ungdomar kan ha inflytande i den fysiska samhällsplaneringen. Statens folkhälsoinstitut har, med Jonas Faskunger som författare, skapat rapporten *Barns miljöer för fysisk aktivitet – samhällsplanering för ökad fysisk aktivitet och rörelsefrihet bland barn och unga* (2008) i syfte att uppmärksamma hur stadsplaneringen kan bidra med en utformning som främjar barns fysiska aktivitet och rörelsefrihet. Skolhusgruppen, Movium och Arkus gav med Suzanne de Laval som redaktör ut antologin *Skolans och förskolans utemiljöer – Kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljöer* (2013). Antologin ämnar fungera som kunskaps- och inspirationsskrift och som argumentsamling för barns utemiljöer.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att frågan om barns utemiljöer tagit plats i samhällsdebatten och finns på agendan i den fysiska planeringen både på nationella och globala nivåer. Frågan behandlas både i dagspress, av folkhälsoorganisationer och av olika statliga instanser. En gemensam utgångspunkt i arbetet verkar vara den forskning som visar att barn mår bra av utevistelse och att barn behöver stora ytor och varierande utemiljöer som ett stöd för utveckling och hälsa. I denna studie ligger fokus på hur en viktig aktör i sammanhanget ser på dessa frågor, nämligen pedagogerna, som dagligen vistas i miljöerna och har till uppgift att verka för barnens bästa – deras lek, lärande och utveckling. Deras perspektiv hämtar också influenser från den forskning som finns på området.

2. Tidigare forskning kring yngre barns utemiljöer

Forskare från olika forskningsdiscipliner har studerat vad fysiska miljöer betyder för barns välbefinnande, utveckling, lek och hälsa, men också det sociala samspel som sker mellan varandra. Rummets betydelse i både byggda och naturliga miljöer har uppmärksammats som viktigt för leken, och leken uppfattas som den främsta aktiviteten för barn i förskoleåldern. Forskningen problematiserar hur miljöer skall vara utformade för att ge barn positiva upplevelser och möjlighet till roliga och hälsofrämjande aktiviteter.

Halldén (2011) pekar på en skillnad i studier kring barn och deras relation till miljöer. Ett synsätt undersöker hur den naturliga platsen inverkar på barns kreativa lek och hälsa samtidigt som ett annat undersöker hur barnen i praktiken brukar naturen. Det förstnämnda utgår oftast ur en normativ utgångspunkt för vad som betraktas som goda miljöer för barn och det andra utgår från att beskriva barns perspektiv på natur och hur de själva väljer att använda den. Denna studie tar avstamp från dessa två utgångspunkter och formar tanken att användningen och förståelsen av barns fysiska miljöer påverkas av rådande sociokulturella ideologier, som innefattar vuxnas förhållningssätt både genom planering och praktik. Samtidigt använder barn miljöer på sitt eget sätt, utefter de miljöerbjudanden som finns tillhanda, vilket beskrivs ur ett barnperspektiv. De sociokulturella ideologierna består således delvis av tankar och tidigare erfarenheter för hur en miljö skall användas och vilka syften olika redskap i miljöerna skall ha. Tidigare erfarenheter och utbytet av dessa har därför stor betydelse för hur en plats upplevs och används och detta uttrycks delvis genom den fysiska planeringens glasögon. Den fysiska miljön i förskolan består av en rumslighet av byggda och naturliga element som på olika sätt skall bidra till stöd för verksamheten, samtidigt som vissa fysiska objekt i dessa miljöer kan försvåra detsamma, vilka synliggörs i undersökningar av barns faktiska brukande av miljöerna.

Barn och deras lek, utveckling och hälsa i utomhusmiljöer har uppmärksammats inom flera forskningsdiscipliner; exempelvis inom miljöpsykologi, pedagogik och kulturgeografi. En tidig studie, *Ute på dagis* (Patrik Grahn m.fl. 1997) utfördes på två förskolegårdar för att undersöka utemiljöns inverkan på barns lek, kreativitet, motorik och koncentrationsförmågor. Den ena förskolegården var belägen i en mindre stad där barnen vistades utomhus större delen av dagen på en gård med tydlig naturprägel och variationsrikedom. Den andra var en förskola i stadsmiljö med postmodernt utformad gård och mindre andel naturliga element. Resultatet av studien visade att förskolan där barnen vistades större delen av dagen utomhus hade mindre sjukfrånvaro. Samtidigt hade barnen bättre utvecklade motoriska förmågor samtidigt som deras lek var mer varierad än förskolebarnen som vistades i stadsmiljö. Fredrika Mårtensson, som var delaktig i studien, har vidare forskat kring lek i förskolemiljöer. I sin avhandling *Landskapet i leken - En studie av utomhuslek på förskolegården* (2004) har hon undersökt vad som kan skapa starka lekupplevelser i en begränsad miljö; förskolegården. Hon fokuserar på vad hon kallar den vidlyftiga leken – ett cirkulerande förlopp mellan intensiv fysisk aktivitet och lugnare social samvaro. Detta för att försöka förstå lekens sammanhang och omgivningens betydelse. En slutsats Mårtensson drar är att utformningen av den anlagda lekplatsen samt omgivningen kring lekredskap har stor betydelse för hur leken utvecklas. Hon menar att de lekmiljöer som planeras och byggs idag, som ofta har bristande naturelement, tydligt visar hur barns lek kan begränsas.

Flera forskare har fokuserat på leken i förskolemiljöer. Den norska forskaren Ellen Beate Hansen Sandseter har i sin avhandling *Scaryfunny – a qualitative study of risky play among pre-school children* (2010) undersökt barns risktagande lek i förskolan. Hennes avhandling baseras på tre studier, där den första är ett försök till att kategorisera risktagande lek, den andra urskiljer vilka karaktärer som identifierar risktagande lek, och den tredje undersöker hur barn uttrycker sina erfarenheter av risktagande lek. I den fjärde och sista studien studerar Sandseter varför barn i grund och botten tar risker. Slutsatsen angående barns risktagande lek är att barn söker sig till risker för att testa sina gränser och ta risker i exempelvis rörelsemoment som de egentligen inte har mod till. Lyckas de med detta ökar spänninghalten i leken och kan ses som ett gränsland mellan lustfylld rädsla och ren rädsla – scary funny. Inom lekens ramar finns ett skyddsnät som gör dessa gränser möjliga. Sandseter önskar en vidare teoretisering angående barns risktagande i lek och understryker att barn har ett naturligt driv för att skapa riskfyllda lekar som både är beroende av miljömässiga och individuella faktorer.

Ett annat fokus i forskningen kring förskolans utemiljöer är de gröna miljöernas inverkan på barn. Den danska forskaren Inger Lerstrups (2016) avhandling *Green settings for children in pre-schools – affordance-based considerations for design and management* bygger på fyra etnografiska studier vars syfte är att hitta de signifikanta tingen i miljöer som barn föredrar. Studien fokuserar på miljöns erbjudanden, som hon beskriver som miljöns möjlighet till meningsfulla handlingar. Skogs- och naturmaterial som är varierande och föränderliga kan leda till handlingsmöjligheter som bör övervägas vid planering av barns miljöer. Hon menar att den dynamiska aspekten av material kan ställas i relation till barnens egen dynamik, då barn alltid kommer växa, utvecklas och lära sig. Vidare har även den norska forskaren Kari-Anne Jørgensen i sin avhandling *What is going on out there? What does it mean for children's experiences when the kindergarten is moving their everyday activities into the nature-landscapes and its places?* (2014) fokuserat på vilken mening aktiviteter i naturmiljöer har för barn, vad som händer i barns möten med naturen och hur inlärning påverkas av detta. Studien mynnar ut i fyra diskurser gällandes betydelsen av barns möten med naturen. Hon pekar på att barn skapar erfarenheter genom sinnliga och kroppsliga aktiviteter där både fiktion och fakta är viktiga element inom leken. Samtidigt finns möjlighet att utveckla en miljömedvetenhet genom vistelse i natur, där pedagogiken ämnar skapa en förståelse för naturen genom direkta och existentiella upplevelser. Erfarenheterna av naturvistelse bör sättas i en didaktisk kontext för att undersöka hur situationen kan ses som lärande. Den sista diskursen Jørgenson tar upp är det sociala perspektivet, där hon menar att upplevelser som sker individer emellan är grunden för kommunikationsutvecklingen, där naturmiljöer kan bli en fysiskt delad omvärld där barn kan utveckla social interaktion och lekteman med hjälp av de tillgängliga materialen.

Den fysiska miljön och dess relation till sociala möten på förskolor lyfts även fram av Karin Engdahl i avhandlingen *Förskolegården – en pedagogisk miljö för barns möten, delaktighet och inflytande* (2014). Syftet med avhandlingen är att undersöka barns sociala möten på förskolegårdar med ett fokus på delaktighet och inflytande. Engdahl ställer sig frågan vilka meningserbjudanden den fysiska miljön kan bidra med för att skapa en förståelse för barns samspel och aktörskap. Hon utgår från den pedagogiska miljön som består av ett växelspel mellan klimat/atmosfär, fysisk utformning, material, samspel mellan barn samt samspel mellan barn och vuxna.

Carina Berkhuizen har även hon fokuserat på samspelet i förskolan. Hennes avhandling *De yngsta barnens samspel på förskolegården* (2014) undersöker de yngre barnens möjlighet till språkutvecklande samspelssituationer på förskolegården. Hon fokuserar på inflytande av både förskolegårdens fysiska utformning samt de involverade aktörerna – barn och pedagoger. Berkhuizen (2014) menar att språkutveckling beror på samspel mellan människor, ett samspel som i sin tur beror på sammanhang. Hon menar att samspel är när människor ömsesidigt kommunicerar på olika sätt. Denna kommunikation kan ske genom tal men även genom kroppsspråk vars mening är att skicka signaler mellan varandra, både mellan barn och mellan barn och pedagoger.

Sammanfattningsvis är det inom den nordiska miljöpsykologiska forskningen kring barn och förskolans utemiljöer ett stort fokus kring vilka erbjudanden de fysiska miljöerna har för barn när det gäller lek och lärande, samtidigt som det sociala perspektivet allt som oftast påverkas både utifrån den fysiska utformningen av miljöerna och samspelet barn emellan, men även mellan barn och pedagoger. Varierande, naturliga och föränderliga miljöer, där barn har möjlighet till ett visst risktagande samtidigt som de får möjlighet till sinnliga upplevelser som utforskas tillsammans, är typer av miljöer som denna forskningssammanställning menar är av största vikt för barns hälsofrämjande utveckling.

3. Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka förskolepersonalens perspektiv på den fysiska miljöns roll vid verksamhet i förskolans utemiljö samt deras perspektiv på planeringens roll i sammanhanget.

Syftet har utmynnat till två huvudsakliga frågeställningar:

Vilka kvaliteter i utemiljön uppfattar pedagogerna som väsentliga?

Hur uppfattar förskolepersonalen den fysiska planeringen och dess prioriteringar?

3.1 Avgränsning

Studien har avgränsats till en fallstudie som inbegriper två förskolor inom samma kommun och intervjuer med två personer från fastighetskontoret samt tre personer ur vardera förskolas personalstyrka. Mötet med den fysiska planeringen har avgränsats till att få en förståelse för personalens perspektiv på den fysiska planeringen. Perspektivet från de fysiska planerarnas håll presenteras inte och mer långtgående slutsatser kring implikationerna för planeringen sparas till diskussionen.

4. Metod

Studiens forskningsansats vilar på en sammanställning av forskningsläget kring hälsofrämjande utemiljöer för barn i förskolan med utgångspunkt från miljöpsykologin och bygger sedan på en forskningsdesign som består av två steg:

I: Studier av dokumentation kring riktlinjer (läroplan) för förskoleverksamheten i kommunen.

II: Intervjuer med förskolepedagoger, föreståndare och planerare inom Mariehamns stad för att kartlägga olika perspektiv på förskolegårdens betydelse för verksamheten.

Figur 1: Studiens forskningsdesign

4.1 Fallstudie

Fallstudie som metod används för att problematisera hanteringen av förskolegårdar. Fallstudier grundar sig oftast inte av en prövning av hypotes utan syftet är att skapa en helhetsförståelse för ett (socialt) system genom kvalitativa datainsamlingsmetoder (Halvorsen, 1992). Tillvägagångssättet kan därför beskrivas som induktivt, där närmandet av frågeställningen kan ses som förutsättningslöst utan klara hypoteser, vilket gör metoden flexibel. Fallstudien har utförts med hjälp av ett kvalitativt angreppssätt genom semistrukturerade intervjuer och observationer. Kvalitativa metoder fungerar utforskan, där forskaren inhämtar en större mängd information från ett mindre antal respondenter (Halvorsen, 1992).

4.2 Urval

Urvalet för fallstudien har skett genom vad Halvorsen (1992) kallar ett strategiskt och subjektivt urval på basis av egen bedömning. Valet av kommun har skett på grund av personlig anknytning. Urvalet har skett genom artikelsökning i de lokala dagstidningarna och därmed valts på grund av dagspolitik, då de är de två senast startade förskolorna som öppnats på grund av rådande platsbrist inom barnomsorgen (Jakobsson, 2015). Dessa två förskolor kan därför förväntas bäst motsvara rådande planeringskultur med den praxis som utvecklats utifrån detta inom kommunen.

Förskolorna i fallstudien benämns som Förskola A och Förskola B. Förskola A har öppnats i lokaler som tidigare varit anpassade till annan verksamhet. Förskola B är kommunens senast byggda förskola och har förskolegården har trots dess nyanläggning varit i behov av ombyggnad. Detta på grund av stadsplanebestämmelser kring höjden på markytan. Gårdens yta blev vid nyanläggningen för hög, vilket skapade klagomål från grannar samt stred mot byggnadsbestämmelserna (Kvarnström, 2016) samtidigt som ägare av intilliggande tomter ifrågasatt tomtgränserna vilket lett till ett förminskande av gårdsytan,

en fråga som gått till domstol. Det finns således ett intresse hur sådana faktorer påverkar planeringen av förskolegårdar och hur verksamheten i sin tur påverkas av dem.

4.3 Intervjuer

De kvalitativa intervjuer som utförts inom studien är semistrukturerade (Halvorsen, 1992). Frågeteman har använts men intervjuerna har skett genom ett mer informellt samtal. Fördelen med informella och semistrukturerade intervjuer är känslan av ett fritt samtal, där respondenten får möjlighet att fördjupa sina svar. Målet med kvalitativa intervjuer är att upptäcka ännu inte kända företeelser där en god intervju kännetecknas av att respondenten kan skapa ett begripligt resonemang (Starrin & Renck, 1996). För att få spontana intervjusvar krävs öppna frågor där sökandet efter den subjektiva upplevelsen hos respondenten är av största intresse.

En första faktaintervju har skett med fastighetsförvaltaren för att skapa en förståelse för planeringsprocessen för förskolornas utemiljöer samt vilka principer och lagar de arbetar utifrån och behöver förhålla sig till. Samtidigt har samarbetet mellan planerare och förskoleverksamheten kartlagts. Därefter har ett möte med de båda utvalda förskolorna skett genom en första intervju med förskolornas vardera föreståndare för att få en övergripande bild av de specifika verksamheterna med en fördjupning kring deras utomhusaktiviteter och gårdarnas karaktär. Sedan har två fokusgruppsintervjuer utförts där respondenterna bestått av förskolepersonal som dagligen vistas med barnen utomhus. Metoden att inhämta datamaterial genom fokusgrupper är huvudsakligen dess informella karaktär, där informanterna kan diskutera personliga perspektiv och kunskap med varandra för att utveckla ett informativt resonemang. Morgon (2011) menar att fokusgrupper är ett verktyg för att skapa en interaktion mellan respondenter där de har möjlighet att argumentera mot varandra samtidigt som idéer, erfarenheter och upplevelser kan diskuteras, något han kallar "share and compare" (Morgan, 2011, s. 4), fritt översatt till svenska; att dela och jämföra.

4.4 Litteraturstudie

Litteraturstudien har genomförts genom bearbetning av tidigare forskning inom ämnet. Avhandlingar och vetenskapliga artiklar har bearbetats för att ge en förståelse för relationen mellan barn, deras utveckling och utemiljöer. Samtidigt har internationella och nationella hälsorapporter undersökts för att bidra till förståelsen för barns nutida hälsa, vad som kan bidra till god hälsa och vilka konsekvenser en försämrad folkhälsa kan få ur ett individuellt och samhälleligt perspektiv, kopplat till livsmiljöer och livsstil.

Urvalet av litteratur har skett genom sökning på nyckelord såsom pre-school, outdoor environment, children, health, well-being och play i databasen Ex Libris Primo, med tillgänglighet genom Sveriges lantbruksuniversitets bibliotekskatalog. Tidigare studentarbeten inom landskapsarkitektur och miljöpsykologi har använts som guide för referenser.

4.5 Analys av datamaterial

Efter att intervjumaterialet samlats in och transkriberats har materialet analyserats med hjälp av tematisk analys (Braun & Clarke, 2006). Metoden har använts för att hitta olika

teman och kopplingar inom det kvalitativa intervjumaterialet. Detta för att undersöka vilka likartade och olikartade perspektiv förskolepersonalen har angående verksamhet i utemiljöer. Analysarbetet har skett genom att beskriva båda förskolors perspektiv inom samma analys och temakategorier, dels på grund av att förskolorna är planerade på samma sätt och till stor del liknar varandra i utformning, dels för att de är de två senast öppnade förskolorna inom fallstudiens geografiska avgränsning och har därmed flera likheter när det gäller förskoleverksamheten. Det är detta faktum som gör att studien beskrivs som *en* fallstudie och inte två, de uppfattas bidra var och en till en för Mariehamns typiska förhållanden. Utifrån frågeställningen *Vilka kvaliteter i utemiljön uppfattar pedagogerna som väsentliga?* utgår fallstudiens analys från ett pedagogiskt perspektiv och kategoriseras utefter detta. Kategoriseringen och tematiseringen bygger på de perspektiv som urskiljts i intervjumaterialet; hur förskolepersonalen ser på utemiljöerna och verksamhet i den, hur de arbetar med utemiljöerna, vilka idéer de har för en utveckling av utemiljöerna, hur de uppfattar barnens behov samt vilka egenskaper en idealisk förskolegård bör innefatta för att möjliggöra en hälsofrämjande och utvecklande verksamhet. Vidare bygger de på hur personalen uppfattar relationen mellan säkerhet och tillräcklig utmaning för barnen. Utifrån frågeställningen *Hur uppfattar förskolepersonalens den fysiska planeringen och dess prioriteringar?* har analysarbetet fokuserat på att urskilja vilka perspektiv personalen har på vad som prioriteras i den fysiska utformningen och vilka konsekvenser det har för verksamheten.

4.6 Etiska överväganden

De etiska övervägandena inom arbetet tar sin utgångspunkt ur Vetenskapsrådets riktlinjer angående god forskningssed (2011). Inom forskning skall informanternas identitet skyddas samtidigt som det under forskningens gång skall ges information om hur detta genomförs. Således togs kontakt med barnomsorgschefen som under möte med medverkande parter tog beslut angående arbetets utförande och syfte. Före genomförandet informerades således informanterna om forskningens syfte samt frågades om samtycke för inspelning av materialet. De informerades sedermera om att det inspelade materialet raderas efter att arbetet är färdigt och varken namn på platser eller personer kommer användas i studien samt att fotografier endast tas under tidpunkter då varken barn eller personal befinner sig i miljöerna. Eftersom observationer utfördes under förskolornas utevistelse delgavs föräldrarna till barnen på förskolorna information angående syftet med arbetet, genom ett informationsblad som hängdes upp på respektive förskola.

4.7 Begreppsförklaring

Jag kommer i studien diskutera flertalet begrepp som behöver definieras ytterligare. Dessa är barn, förskoleverksamhet, utemiljö, utomhusvistelse, naturliga miljöer, fysisk aktivitet, samspel, utveckling, lek och fysisk planering.

Barn är i denna studie de barn som är i förskoleåldern mellan 1–6 år och förskolan är en del av en kommuns barnomsorg. Förskoleverksamhet ses som förberedande för skolan och innefattar alla aktiviteter som sker vid förskolan, både aktiviteter ledda av förskolepersonal samt aktiviteter initierade av barn själva. Begreppet utemiljö syftar i första hand till den inramade gård som ligger i anslutning till förskolorna. Utomhusvistelsen syftar till den tid förskolorna spenderar i utemiljöerna samt de aktiviteter som utförs på platsen. De

naturliga miljöerna innefattar den gröna miljön, både planerad växtlighet samt naturliga element i ett mer oplanerat tillstånd, såsom exempelvis skogsmiljö.

Det vida begreppet utveckling baseras på nyckelord som finns i Mariehamns stads styrdokument *Daghemmens och gruppfamiljedaghemmens arbetsplan* samt *Grunderna för förundervisning i den åländska barnomsorgen*, inom vilka målsättningen för verksamheten är att främja barnets fysiska, emotionella, sociala och kognitiva utveckling. Ett stort fokus kring aktiviteterna handlar om fysisk aktivitet och samspel. Den fysiska aktiviteten syftar till hur barnen rör på sin kropp och utvecklar sin motoriska förmåga genom att springa, klättra, balansera, hoppa etc samtidigt som samspelet avser de sociala interaktioner som sker mellan barn samt mellan barn och pedagoger, med hjälp av föremål och platser.

Begreppet lek är mångtydigt och studien utgår från den begreppsbeskrivning Mariehamns stad har för lek. Lek beskrivs som den aktivitet vilken genomsyrar hela verksamheten både genom ledd lek med hjälp av förskolepedagoger samt fri lek där barnen själva väljer sin aktivitet. Genom leken lär sig barnen förmågor såsom att fantisera, kommunicera, samarbeta och skapa symboliskt tänkande. Den fysiska planeringen innefattar hela förskolans planeringsprocess från ritning till praktiskt utförande och innefattar även efterföljande förvaltning av de fysiska platserna. Den innefattar alla medverkande parter samt de riktlinjer och lagar som måste efterföljas.

4.8 Metoddiskussion

En reflektion kring val av metoder har resulterat i urskiljandet av metodernas styrkor och svagheter med tanke på deras betydelse för att svara på forskningsfrågan. Målet med studien, att belysa förskolepersonalens perspektiv på förskolans utemiljöer, skulle nås med hjälp av enskilda intervjuer och fokusgrupper. Styrkan med intervjuerna var att informanterna hade god tid på sig att svara på frågorna, de var intresserade av forskningsfrågan eftersom deras utemiljöer är en stor del av förskolornas fysiska rum, samtidigt som barns utveckling och lek är verksamhetens kärna. Att först intervjua föreståndarna på förskolorna gav en god första inblick i deras verksamheter. Att sedan låta personalen diskutera i fokusgrupper gav dem goda möjligheter att bolla idéer och tankar med varandra, vilket gav ett utvecklat resonemang kring möjligheter och svårigheter kring utomhusverksamheten och utevistelsens grundläggande betydelse för barnen.

5. Utevistelsens betydelse för förskolebarns hälsa och utveckling

Den första tiden i barns liv är kritisk för barns utveckling. Barn formas under barndomens intensiva tid både fysiskt, socialt, emotionellt och kognitivt (Azlina & Zulkiflee 2012). Att låta barn lära sig genom lek med hjälp av utomhusmiljöer och stöd från lokalsamhällens praktik är av vikt för tillgodogörandet av erfarenheter och Azlina & Zulkiflee (2012) menar att lek och rörelse är viktiga aspekter för en god samspelsutveckling och bör ske i miljöer med både naturliga och byggda element.

Utveckling är således en komplex process som sker genom ett samspel mellan barn och omgivning men även inom individen (Wikare, Berge & Watsi, 1999). Hur utvecklingen utfaller beror på den miljö där barnet växer upp, vad det påverkas av samt hur det själv kommer att påverka omgivningen. Cosco (2007) menar att barn lär sig om sin omvärld genom en fysisk interaktion. När en plats är utformad för barns aktiviteter såsom att klättra, hoppa, balansera, rulla etc. har de möjlighet att plocka upp information om miljön. I en förlängning kan den dagliga vistelsen i miljön bidra till barns subjektiva upplevelse av de tillgodogjorda förmågorna. Vidare hävdar hon att dessa insikter och med hjälp av nya chanser till utforskande blir barnens perception och handlingar sammanvävda. Samtidigt är utvecklingsmöjligheterna beroende på det genetiska anlag barnet har vilket gör att varje individ har olika förutsättningar för utveckling, något som bör uppmärksammas i varje given situation. Samtidigt kan generella beskrivningar av utvecklingsmönster göras.

Wikare, Berge & Watsi (1999) förklarar barnens generella fysiska utveckling utifrån ålder. Den motoriska utvecklingen handlar delvis om att lära sig gå, klättra, gripa och släppa. Runt ett års ålder lär sig barn gå och detta är en utveckling där barnet till en början kan stå utan stöd för att sedan, dock osäkert och rultigt, ta sig framåt. När barnet sedan lärt sig balansera vanlig gång börjar det backa, vända och stanna. För denna träning krävs åtskilliga fall och kollisioner. Nästa steg är att lära sig klättra och klänga, plocka och släppa tag. Barnet lär sig sedan springa och hoppa och motoriken och balansen blir så god att barnens rörelse hålls stadig. Även förmågan att styra händerna förbättras med åldern. Generellt börjar barn behärska sin motorik vid fyraårsåldern och snabbhet, vighet och smidighet utvecklas märkvärt och kan användas i aktiviteter som cykling, hopprep, bollekar och liknande aktiviteter. Även finmotoriken utvecklas för mer komplicerade aktiviteter såsom att klippa, sy, spika etc. Barns lek består ofta av olika motoriska moment där kroppen tränas genom rörelser. Detta sker genom att springa, hoppa, balansera, krypa och klättra samtidigt som de genom att ta hjälp av fysiska rörliga objekt kan cykla, släpa och knuffa. Detta menar Granberg (2000) är aktiviteter som skapar kontakt med muskelsinnet och genom omgivningens egenskaper skapas erfarenheter som stödjer utvecklingen av det kinestetiska sinnet. Ifall den fysiska aktiviteten är tillräcklig för barns behov utvecklas en allsidig rörelse som bidrar till förbättrad kondition, muskelstyrka, benstyrka, koordination och rörlighet (Faskunger, 2008).

Barns sociala utveckling beror på samspelet med andra människor och den omgivande miljön. Det är i dessa situationer som barnet skapar en jaguppfattning – en identitet. Detta påverkas mycket av vad barnet upplever att de klarar av och hur kommunikationen mellan individer sker. Barns relation till andra och vilka förväntningar som ställs på barn formar alltså barnets uppfattning av självet (Wikare, Berge & Watsi, 1999). Samtidigt menar Sheridan, Pramling Samuelsson & Johansson (2009) att samspel innefattar verbala och kroppsliga gester, uttryck och tonfall och för att samspelet skall infinns behöver det ske

en reaktion mellan minst två parter. Berkhuizen (2014) beskriver att den sociala miljön påverkas både av det sociala klimatet men även vilka föremål som finns i den fysiska miljön.

Barn tillbringar stora delar av sin vardag i förskolan (Faskunger, 2008). Fysiska faktorer i förskolan såsom lokaler, utemiljöer och material formar tillsammans med pedagogers förhållningssätt den pedagogiska miljön. Denna miljö påverkar i sin förlängning utvecklingen av barns lek och relationer (Karlsson, 2008). Förskolegården blir därför en viktig komponent för barns utomhusvistelse och deras möjlighet till fysisk aktivitet och lek (Faskunger, 2008). Oavsett hur den fysiska förskolemiljön är utformad får barn erfarenheter från att vistas i den, det som är betydande är dock hur vida dessa erfarenheter kan bli, något som beror på vad miljön kan erbjuda barnen att göra (Grahm, m.fl., 1997). Samtidigt visar forskning att en förskolegård av god kvalitet ökar utevistelse vilket i sin tur ökar barns hälsa och välbefinnande (Söderström, m.fl., 2012).

Ofta får barnen tid till spontan fri lek vid utevistelserna, där de får chans att springa, hoppa och röra sig mer fritt än inomhus. I utomhuslek ges tillfällen för barn att utforska sin omvärld, utifrån egna förutsättningar (Brodin & Lindstrand, 2008). Bundy m.fl. (2009) förklarar lek som en aktivitet genom vilken barn lär sig problemlösning genom provandet och misslyckandet av risktagande. Samtidigt är leken social och involverar träning inom turtagande och förhandlande. Ofta uppstår lek som bidrar till informellt lärande och sinnliga upplevelser på platser som inte förväntas av dem genom utmaningar och olydnad. Stephenson (2002) menar att barn ofta visar entusiasm för utomhuslek, men vad som skapar entusiasmen är svårare att förstå. I många fall finns underliggande begränsningar inte bara i den fysiska miljön utan i hela förskoleverksamheten och den fysiska aktiviteten begränsas genom regler, personalattityder och rutiner. Således kan lek i utomhusmiljöerna ses som en plats för större frihet, där barns fysiska aktivitet inte begränsas i samma utsträckning. Dock finns det gränser för barns fysiska aktivitet även utomhus. De är både individuella, fysiska och sociokulturella. Exempelvis kan för mycket ledda aktiviteter, där den fysiska rörelsen är lägre än vad ett aktivt barn behöver, leda till ett försummande av det barnets behov, samtidigt som det för det annars mindre aktiva barnet är mycket värdefullt (Storli & Hagen, 2010).

När vi rör oss ute möter vi solens strålar i olika stor utsträckning beroende på hurudan skuggverkan som finns tillhanda. Människor får den största delen UV-strålning från solen, och en för hög utsättning av solljus är den största orsaken till utvecklandet av olika sorter av hudcancer (WHO, 1995). Barns fysiska kroppar har även svårare att reglera kroppstemperatur till skillnad från vuxna, vilket medför att barn behöver mer svalka och möjlighet att uppsöka skugga för att minska risker för utvecklandet av hudcancer (Boldemann, m.fl., 2015). Samtidigt visar forskning att barn i Sverige idag utsätts för alltför stor mängd UV-strålning vilket kan skapa solbrändhet, vilket troligen beror på för lite kunskap angående farorna (Bränström, m.fl., 2015). Det har visat sig att ju större en förskolegård är, ju mer naturliga element såsom träd, buskar och varierad terräng den innehåller samt hur väl integrationen mellan naturelement och lekredskap förefaller, desto högre hälsofrämjande värden och lekpotential har gården (Mårtensson, m.fl., 2009). Barn som får leka i naturrika miljöer med träd, buskage och varierad mark rör på sig mer samtidigt som de utsätts för mindre UV-strålning från solen (Boldemann, m.fl., 2006).

Halldén (2011) menar att det idag har blivit normativt att tala om naturen och dess speciella betydelse för barn, där platsens egenskaper påverkar individen genom att skapa

möjligheter och upplevelser. Vidare menar Granberg (2000) att förutom de lekredskap förskolegården erbjuder som stödjer den motoriska utvecklingen, finns det flera aspekter av en naturrik miljö som berikar barnens utevistelse. Naturmaterial stödjer möjligheten att utforska och experimentera med sin omgivning, något som oftast sker genom ett möte med luft, jord och vatten. Barn skapar kunskap genom att använda flera sinnen – synen, smaken, känseln, hörseln och lukten. En sinnes totalupplevelse kan stödjas av olika naturmiljöer som kan betraktas som en oändlig källa av upplevelser med en mångfald av växter och djur. Ett naturobjekt skapar en helhetsupplevelse med sin form, färg, doft, vikt, kontur och smak, och framförallt ljud och dofter blir påtagliga. Vatten kan med sin föränderliga form fascinerar barn länge. Med hjälp av vattnelement omformas andra material såsom sand och jord samtidigt som det kan användas för aktiviteter som att hålla, spruta och placera föremål i. Vatten kan även inbjuda till fysisk rörelse genom att barnet plaskar och stampar i pölar. I barns lek kan naturmaterial såsom exempelvis stenar, pinnar och kottar användas på många olika sätt. De element man finner i naturen kan brukas som rekvisita i rollerkar, till konstruktionsleksaker och som inspiration i barns kreativa uttryck. För det kognitiva stödet kan de användas för att rada, sortera och samla. Dessa naturelement, som i det vuxna ögat ibland kan verka irrelevanta, är för små barn okända skatter.

Samtidigt får barnet med hjälp av naturliga miljöer en uppfattning av och knyter kunskap kring årstidernas föränderlighet (Granberg, 2000). Med hjälp av naturelementens karaktäristiska uttryck skapar naturmiljöerna äventyr och fantasi. De miljöerbjudanden som kan skapas genom årstidernas växlingar och vådrets föränderlighet kan samtidigt vara en faktor för ökad eller minskad fysisk aktivitet (Storli & Hagen, 2010). Att röra sig utomhus kan således bidra till ett främjande av hälsan på både psykiska och fysiska nivåer och kan ses som en helhetsförbättring av hälsan.

5.1 Vuxnas förhållningssätt till uterummet

Maria Nordström (2002) beskriver att barn och ungas relation till den fysiska miljön och de miljöföreställningar som utvecklas därtill har inom den utvecklingspsykologiska forskningen skapat ett antagande kring den fysiska miljöns inverkan på barns framtid. I en utvecklingssynpunkt lär sig barn hantera intryck och orientera sig i sin omvärld genom att tillägna sig förmågor genom olika förhållningssätt, något som alltid präglas av sociala och kulturella villkor. Samtidigt menar Louise Chawla (1999) att vuxna har starkast lekminnen av utomhuslek med naturelement, varför det är viktigt att förstå de signifikanta upplevelserna av utomhusleken och hur de kan påverka den personliga utvecklingen. Den miljöpsykologiska teoribildningen bygger på en diskurs där det kulturella klimatet och platser där människor vistas formar deras tankar kring fysiska miljöer, vilket i sin tur påverkar värderingen av landskapets kvalitéer och hur människan brukar dem (Nordström, 2002). Således har även förskolepersonalen blivit formad av sina utemiljöer som barn, vilket skapar personliga övertygelser kring konceptet av utelek och utevistelse (Chawla, 1999).

Det fysiska rummet och dess kvaliteter handlar således inte enbart om vilka element och egenskaper som råder där, utan även om det sociala tankesättet kring det (Björklid, 2005). Miljöstress är något som hotar välbefinnande och skapar känsla av stress på grund av en uppfattning av olycksrisker i fysiska miljöer. Många barn rör sig mindre utomhus idag vilket kan bero på den miljöstress föräldrar känner, något som sedan kan överföras till pedagogerna. Barn blir idag ofta skjutsade till och från förskolan och fritidsaktiviteter vilket medför en minskad fysisk aktivitet som barn själva kan styra över.

Barn placeras även allt oftare i miljöer de själva inte kan påverka där vistelsen styrs av villkor satta av pedagoger (Faskunger, 2008) där förskolegården kan ses som en sådan miljö. Ofta begränsas miljöerna mer verbalt än genom den fysiska utformningen (Grahm, m. fl., 1997). Exempel på detta är sand som skall hållas i sandlådan och bollar som skall hållas på bollplaner. Grahm, m. fl. (1997) menar vidare att detta kan skapa isolerade öar där barn kan få svårighet att skapa en helhet av omgivningen.

Många vuxnas förhållningssätt präglas av att de ser utomhusmiljön som medfostrare där deras kontroll över vad barn gör är mindre utomhus än inomhus, således placeras ett ansvar på barnen att själva lösa konflikter och ta initiativ. Fredrika Mårtensson (2004) beskriver hur det finns en outtalad tillit till att naturliga processer skapas automatiskt mellan barn och den fysiska miljön, på grund av att utemiljön ses som barnens egen värld, oberoende miljöns förutsättningar. Vuxna har dock ofta ambitioner med utomhusverksamheten, något som påverkas av den fysiska planeringen. Utevistelsen lyfts ofta fram i styrdokument för förskolan men undervärderas ofta på grund av den svagare kopplingen till lärande (Brodin & Lindstrand, 2008). Dock kan barn skapa erfarenheter som hålls bevarade i minnet tillsammans med den utforskande och intresserade pedagogen genom ett gemensamt upptäckande av omgivningar och naturfenomen (Granberg, 2000). Pedagogen kan ge nya infallsvinklar i vad barnet upptäckt så att det senare upptäcker och förstår på egen hand. Sammanfattningsvis behöver pedagogens roll innefatta att ”leka, stimulera, samtala, uppmuntra, utforska, samspela, uppleva och upptäcka” (Granberg, 2000, s. 70).

5.2 Fysisk planering, säkerhetsfrågan och lekvärderna

Förskolegårdarnas kvalitet hänger samman med deras storlek och utformning, vilka i sin tur beror på rådande lagstiftningar och riktlinjer. I Sverige fanns tidigare tydliga riktlinjer om gårdarnas utformning, något som idag mer eller mindre blivit öppet för egen tolkning och ett större fokus har lagts på miljöernas säkerhet.

Att planera en förskolegård av god kvalitet är av största vikt för att kunna tillgodose alla barn och utöka möjligheten till lek (Doctoroff, 2001). Granberg (2000) menar att väldefinierade ytor skapar bättre möjligheter för barns alla aktiviteter. Den mer fria rörelsen utomhus hjälper barnet att anpassa sin hastighet och styrka. Samtidigt bör miljön vara tillräckligt varierad så att barn får möjlighet till olika aktiviteter som är både säkra och skapar möjlighet till utforskande. För de minsta barnen behövs säkra ytor för att röra sig på ostadiga ben. Barn behöver även få möjlighet att dra sig undan samtidigt som det behövs platser för mer fysisk aktivitet såsom springlek och cykling. En varierad topografi med ojämn terräng ger goda förutsättningar för att träna kroppsrörelser. Både öppna och slutna ytor är nödvändiga så att barnens gemensamma och skilda intressen och behov inte hamnar i konflikt. Samtidigt som förskolegårdens lekredskap kan motsvara behovet för barnens motoriska träning behövs möjligheten att kunna möblera utomhusmiljön för att skapa flexibilitet och undanskymda vrår.

Cosco (2007) menar att det finns en diskussion kring relationen mellan kvaliteten på barns utevistelse samt de säkerhetsregler som utvecklats med tiden. Det har de senaste årtionden skapats en upplevelse att platser som skapas för barn har blivit mindre utmanande vilket i en förlängning äventyrar möjligheten till barns behov av fysisk aktivitet. Vidare menar Cosco att de säkerhetsaspekter som måste följas har stor betydelse för hur utformningen

av förskolegårdar blir och hur platserna sedan används. Följden av detta säkerhetstänk är att ett reflekterande av platsernas lekvärden bortfaller. Fastän olyckor på förskolegårdar relaterade till lekredskap enligt forskning är låg, tas säkerheten i beaktande i för stor utsträckning. Exempel på detta är de material som används för skydd under lekredskap. Ofta används de i större utsträckning än vad som är behövligt, vilket drar ner på framkomligheten för alla barn och deras förmåga att springa eller ta sig fram i rullstol. Dessa beslut påverkas främst av externa begränsningar såsom budget, tillstånd samt den fysiska platsens storlek och inte utifrån pedagogiska mål och aspekter angående barns hälsa.

Maria Kylin (2010) har i sin forskning undersökt den fysiska planeringen i relation till sociala och kulturella värden, något hon menar ofta skapar problematik på grund av fokus på mätbarhet, objektivitet och effektivitet. Det finns svårigheter med att svara på vad som stimulerar barns vilja att röra sig, vilket gör det svårt att gestalta miljöer för barn. Samtidigt finns en svårighet att definiera vad barns behov egentligen är, då termen både används inom det biologiska och medicinska resonemanget. Barn fungerar både som biologiska och sociokulturella varelser. Det biologiska resonemanget handlar om att barn behöver tillräcklig yta och plats för aktivitet. Samtidigt diskuteras det sociala och kulturella barnet i enlighet med deras möjlighet till påverkan på den fysiska miljön. Eftersom den fysiska miljön ofta upplevs objektivt och kvantifierbar kan tanken kring den levda världen tappas i planeringssammanhang då de icke-rumsliga aspekterna är svåra att inkludera i praktisk planering. Vidare menar Kylin (2004) att de ansvariga för den fysiska planeringen ofta har en förståelse för vad som är viktigt i barns miljöer, något som dock är problematiskt att överföra till ritningar och detaljplaner, eftersom det finns en uppfattning att 'det viktiga' behöver översättas till något mätbart och kvantifierbart. Planritningar är grafiskt utformade och skapar en visuell bild av verkligheten, något som upplevs vara det mest underlättande sättet att planera en miljö. Idéer kring vad barn behöver i en miljö, som mer handlar om kulturella och sociala aspekter, blir således svåra att få med i ritningar då de inte kan visualiseras på samma grafiska sätt. Möjligheten att skapa en diskurs där 'omätbara' aspekter vägs in, är således beroende på rådande planeringsdiskursen.

6. Fallstudie inom förskoleverksamhet i Mariehamn, Åland

Mariehamn stad beskriver sig som en huvudstad i miniatyr belägen mellan Stockholm och Helsingfors och ligger i det självstyrda ö-landskapet Åland som omgivs av närmare 6700 öar (Mariehamn, 2015a). 2015 hade staden 11 461 invånare på en yta av 11,8 km² (Mariehamn, 2017). Barnomsorgslagen är Ålands egen fråga trots tillhörigheten till Finland, då Åland fungerar självstyrande (Ålands landskapsregering, 2015b). År 2015 var 466 barn inskrivna på Mariehamns 11 daghem (ÅSUB, 2016). Daghemmen, motsvarigheten till den svenska förskolan, strävar efter att erbjuda barnen en trygg och stimulerande miljö där möjligheten till lek, utveckling, lärande och fysisk aktivitet är några av grundpelarna inom verksamheten (Mariehamns stad, 2016). Fallstudien skall med utgångspunkt i en dokumentation av personalens erfarenheter och perspektiv diskutera den fysiska planeringen och förvaltningen av utomhusmiljöerna vid Mariehamns stads förskolor.

6.1 Riktlinjer, policy och processer inom planeringen

Detta avsnitt bygger på en undersökande studie av styrdokument samt intervju med planerare för förskolegårdar inom Mariehamns stad. En övergripande bild av landskapet Ålands lagar och förordningar gällandes fysisk planering kommer redovisas för att sedan förflytta fokus till kommunen och sedermera barnomsorgen. Boverket (2015) hävdar att förståelsen av planeringsprocessen av förskolegårdarna är av vikt då barn och ungas livsvillkor påverkas av de beslut som tas angående utformningen av deras miljöer. Att skapa tillräckligt stora friytor för barns behov av lek och rörelse står i ständig förhandling mot det effektiva utnyttjandet av mark. Därför är det viktigt att tidigt i planeringsprocessen uppmärksamma vad som kännetecknar en god miljö för barn som svarar för deras behov för lek och utveckling.

Inom landskapet Åland regleras samhällsbyggandet utifrån plan- och bygglagen, plan- och byggförordningen samt landskapsförordningen om Ålands byggbestämmelsesamling (Ålands landskapsregering, 2015a). Kommunerna har dessutom egna bestämmelser utöver dessa, genom kommunala byggnadsordningar och planer. Plan- och bygglagen reglerar markanvändningen och byggande för att skapa kvalitativa livsmiljöer med fokus på hållbar utveckling ur ett ekologiskt, ekonomiskt, socialt och kulturellt perspektiv (ÅFS 2008:102). I plan- och byggförordningen beskrivs vad som måste innefattas i kommunernas general- och detaljplaner (ÅFS 2008:107).

Mariehamns stad har 11 förskolor där kommunen äger nio förskolebyggnader och tillhörande utegårdar, varav två är hyrda av privat aktör och förening. De förskolemiljöer som ägs av kommunen definieras utifrån markanvändningskartan, generalplanens huvuddokument, som område för offentlig service och förvaltning (Mariehamn, 2014). Generalplanen styr och ger riktlinjer för stadsplanering, infrastruktur samt detaljplanering. Utöver generalplanen finns även delgeneralplanen vilket behandlar delar av en kommun, eller en viss sektor. Detaljplanen, även kallad stadsplanen, behandlar mer ingående i vilket syfte ett område ska användas, var man får tillåtelse att bygga och i vilken utformning.

I den svenska Plan- och bygglagen 2 kap. 7 § beskrivs det allmänna intresset för behovet av lämpliga platser för lek och utevistelse och anordnandet av rimlig samhällsservice och

kommersiell service i områden för sammanhållen bebyggelse (Boverket, 2015). Plan- och bygglagen beskriver vidare i 8 kap. 9 § andra stycket att vid tomter där lokaler för förskolor, skolor, fritidshem bebyggs, skall det på tomten eller i närheten finnas tillräcklig friyta lämplig för lek och utevistelse. Således finns ett visst fokus på de kvantitativa kvalitéerna i förskolornas utemiljöer. Det är sedan upp till kommunerna själva att bedöma lämplig friyta. Genom intervju med ansvariga för den fysiska planeringen konstateras det faktum att det på Åland ännu inte råder liknande riktlinjer utifrån landskapets Plan- och bygglag. Dock menar barnomsorgslagen för Åland 3 kap 11 § att det i anslutning till barnomsorgens daghem skall finnas utomhusmiljöer med utrustning som främjar lek. I en utveckling av detta menar lagen att området skall vara tillräckligt stort och utformat så att flera barn/barngrupper har utrymme för samtliga lekar där personalen har goda möjligheter till uppsikt. Samtidigt skall det genom goda rutiner och säkerhetsåtgärder vara en trygg plats att vistas på (ÅFS 2011:86).

Förskolorna inom fallstudien har utvecklats och planerats i samråd med fastighetschef samt ett utomstående lekredskapsföretag. Planeringen omfattar främst placeringen av konstgjorda lekredskap. Därtill har en landskapsarkitekt konsulterats vid den ena förskolegården som stått för ritningen av gården.

Huvudsakligen påverkas storleken på förskolegården av förskolebyggnaden och ytan blir således det som blir kvar av tomten uteslutande efter byggnadsritningen. Fokus vid planering av förskolornas utemiljöer ligger vid att följa Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet (ÅMHM) riktlinjer för säkerhet. ÅMHM är den landskapsmyndighet som arbetar för prevention av hälsa och miljö (ÅMHM, 2017) och står således för både information och tillsyn av säkerheten vid förskolornas miljöer. Dessa säkerhetsaspekter handlar främst om säkerhetsavstånd till lekredskap samt underlagsmaterial.

Planerarna har även i viss mån ett samarbete med förskolepersonalen. De främsta önskemålen från förskolepersonalen har enligt planerarnas erfarenhet inbegripit mängden lekredskap som bör vara anpassade för både stora och små barn och stort fokus ligger vid de färdigbyggda lekredskapen. Samtidigt menar de att det är önskvärt från förskolepersonalens sida att få en miljö som är lättöverskådlig. Planerarna menar vidare att det från barnomsorgens sida inte finns specifika riktlinjer som behöver följas utgående från teorier angående barns utveckling, lärande och hälsa och påtalar samtidigt att barnperspektivet representeras av förskolepersonalens önskemål. Vad som uppfattas vara av största vikt vid planeringen av förskolegårdarna är således säkerheten och materialvalen, där materialen oftast är original från leverantörerna. Årligen utförs besiktningar kring redskapen, där fel och brister dokumenteras och åtgärdas.

6.2 Om förskoleverksamheten

Det som i Sverige kallas förskola har på Åland sin motsvarighet i begreppet daghem (Andersson, 2011). Ålands geografiska läge, mitt i Östersjön mellan Sverige och Finland, bidrar till influenser från både väst och öst. Barnomsorgens upplägg där daghemmen har förundervisning, är likartat som i Finland. Åland, som fungerar helspråkigt svenskt, skapar dock en naturlig förflyttning av invånare mellan både Sverige och Finland, något som kan ses som en bidragande faktor till inflytandet från båda länders barnomsorgsverksamheter. Ur ett historiskt perspektiv drevs den första barndagvården på Åland av de ideella föreningarna Röda Korset som öppnade regi 1949 och Folkhälsan som startade verksamhet 1954. Båda föreningar fick ekonomiskt stöd från staden (Remmer, 1999).

Därefter startade föreningen Rädda Barnen på Åland barnträdgårdsverksamhet under 1963 (Mattson-Eklund, 2008). I Rädda Barnens regi ökade antalet barnträdgårdar från ett till tio under en tjugoårsperiod. Under denna tid pågick ständigt en diskussion kring vem barndagvården var till för – föräldrarna eller barnen? Den ständiga debatten handlade således kring vilken nytta den hade för barnen. Allt eftersom barnträdgården blev populärare betonade personalen vikten av att inte skapa för stora barngrupper, eftersom det då skapades en tankegång kring barndagvården som en förvaringsplats för barn. 1984 överläts verksamheten till Mariehamns stad då ansvaret blivit för stort för en ideell förenings kapacitet. De 11 förskolor som finns idag har varierande antal avdelningar. Avdelningarnas gruppstorlek är densamma för samtliga förskolor, med 12 barn på småbarnsavdelningarna samt 21 för barn mellan 3-6 år.

Inom Mariehamns stads barnomsorg och skolor eftersträvas en högkvalitativ verksamhet som bedrivs i trygga och stimulerande miljöer (Mariehamns stad, 2016). Mariehamns stad arbetar utefter barnkonventionen; artikel nr 3, där barnets bästa kommer i första rum. Planeringen av verksamheten skall således reflektera över det faktum att alla beslut skall tas utifrån det bästa för barnet. Därefter uppmärksammas artikel nr 12, vilken behandlar barns rätt till att genom dialog uttrycka sin mening i alla frågor som berör det. Utöver dessa arbetar staden även utifrån artikel 6 som beskriver barns rätt till utveckling – både det pedagogiska arbetet och miljöerna skall planeras så att barnen utifrån sina förutsättningar får möjlighet att utvecklas samt artikel nr 2 som behandlar barns lika värde, där ingen får diskrimineras. Samtidigt lägger staden vikt vid artikel 31 som beskriver barns rätt till lek, vila och fritid.

För att få en förförståelse för hur förskolorna i Mariehamn skall arbeta med utemiljöer i anslutning till förskolebyggnaden undersöks dokumenten *Daghemmens och gruppfamiljedaghemmens arbetsplan för verksamhetsåret 1.8.2016-31.7.2017* (Mariehamns stad, 2017) samt *Grunderna för förundervisning för barnomsorgen i Landskapet Åland* (Landskapet Åland, 2013). Den förstnämnda är en arbetsplan vilken utvecklats inom kommunen, som inspireras av den sistnämnda som är övergripande för landskapet, utfärdad av Ålands landskapsregering. I dessa dokument beskrivs de riktlinjer förskolorna skall följa för att uppnå barnomsorgens målsättning enligt barnomsorgslagen.

Mariehamn stad behandlar utomhusmiljön i sin arbetsplan för förskolan under punkten *Barnets behov av tillräcklig fysisk aktivitet* där de beskriver det som följande;

Barnet upplever och lär med alla sinnen och hela kroppen. Varje barn utvecklar sin motorik, koordinationsförmåga och kroppsuppfattning med hjälp av vuxenledd rörelselek, lekar och promenader i skog och mark. Fysisk aktivitet är en del av den dagliga rutinen. Barnet skall lära sig att värna om sin hälsa och sitt välbefinnande samt om sin omgivning. (Mariehamns stad, 2016, s. 4)

Arbetsplanen poängterar även lekens betydelse för utveckling och att leken genomsyrar de flesta aktiviteter i verksamheten. Genom lek kan barnen lära sig att utveckla sin fantasi och både genom den fria och ledda leken tränas barnets kommunikation och samarbetsförmågor samtidigt som det symboliska tänkandet utvecklas och känslohanteringen tränas (Mariehamn stad, 2016).

Grunderna för förundervisning för barnomsorgen i Landskapet Åland (Landskapet Åland, 2013) är landskapets riktlinjer för förskoleverksamheten och har en tydligare förankring till utomhusmiljöerna. Under punkten *Lekens betydelse* beskrivs målsättningen att bereda alla barn till bra lek. Detta skall ske både inomhus och utomhus, något som främjar barns utvecklingsmöjligheter på sociala, fysiska och känslö- och tankemässiga sätt. Den pedagogiska miljön befästs som ett stöd för utvecklandet av god psykisk och fysisk hälsa samt ses som en möjlighet till att skapa en känsla av trygghet, glädje och lugn och ro; ”Både inomhus- och utomhusmiljön ska inbjuda till aktiv kreativ lek och väcka och stödja barnets nyfikenhet och vilja att lära” (Landskapet Åland, 2013, s. 7).

Ett av avsnitten i grunderna för förundervisningen är helt tillägnat utomhusmiljöerna. Denna citeras;

- I planeringen av förundervisningen ska man ta tillvara alla de möjligheter till lärande som finns i daghemmets omgivningar.
- Utomhusmiljön i anslutning till daghemmet ska erbjuda möjlighet till en varierad verksamhet som ger både flickor och pojkar utrymme för olika sorters lek som stimulerar barnets lust till rörelse, att springa, sitta, klättra, leka och upptäcka.
- Barn med funktionsnedsättning ska beredas goda lekmöjligheter enligt sina förutsättningar. I all planering av den fysiska miljön ska tillgängligheten för alla barn beaktas.
- Barnet ska själva kunna påverka och förändra lekplatsen. Därför bör delar av naturmark om möjligt sparas vid planeringen av daghemmens utomhusmiljö. (Landskapet Åland, 2013, s. 7)

Vidare beaktas den pedagogiska miljön som syftar till den helhetsmässiga miljön som påverkas av fysiska, psykiska, sociala, inlärnings och emotionella faktorer. Den fysiska miljön skall vara estetiskt tilltalande med tillräcklig utrustning för alla barns intressen. Den pedagogiska miljön innefattar också närsamhället – naturen, kulturlandskapet, samhället och hemmiljöer.

6.3 Förskolorna i studien

Fallstudien utförs vid kommunens två senast öppnade förskolor, en i de mer centrala delarna av staden och en i utkanten av staden. Förskolorna öppnade främst på grund av platsbrist inom barnomsorgen. Båda förskolor har gårdar som följer samma koncept, där planeringens främsta fokus har legat vid placering av beställda konstgjorda lekredskap med ett säkerhetsperspektiv.

6.3.1 Miljöbeskrivning Förskola A

Förskola A har varit öppen under två års tid. Förskolans lokaler är renoverade miljöer där annan verksamhet bedrivits tidigare och utegården var således vid förskolans öppnande en redan given yta, som tidigare använts som plats för cykelställ samt entré till de verksamheter som finns i resterande delar av byggnaden. Förskolan har två avdelningar,

en för barn mellan 0-3 år, med 12 barn, samt en för barn mellan 3-6 år, med 21 barn. Hallen är båda avdelningars gemensamma yta, vilket gör att alla barn på förskolan träffas där varje dag. Förskolans huvudsakliga rutiner består av både inomhus- och utomhusaktiviteter. Barnen är ute två gånger om dagen, en gång på förmiddagen samt en gång på eftermiddagen då de stannar ute tills de går hem för dagen. På förmiddagen går de yngre barnen oftast ut tidigare än de äldre, delvis på grund av att de behöver längre tid på sig när de kommer in och delvis på grund av medvetna val kring hur många barn som är ute samtidigt.

Utegården är ca 880 kvm stor och ska inrymma 33 barn. Utanför entrén finns ett parti med stenplattor samt ett ingärdat område med en lägre mur, som av personalen bestämt är ämnat för cykling. I närheten av förskoleentrén finns en andra självöppnande entré som löper in till andra verksamheter, vilket gör att även andra människor rör sig runt entréområdet. Mitt på gården finns en förrådstuga och framför denna finns en sandlåda. På förrådstugan hänger ett basketmål och på sidan av det finns ett utrymme för de mindre barnen med en liten sandlåda, en mindre rutschkana, två fjädergungor och en större spaljéliknande ställning. På andra sidan förrådet finns en lekstuga med tillhörande altan. Bakom lekstugan finns en rabatt, där en del består av syrenhäckar i vilka barnen får röra sig, och en del med buskar som är avgränsade med ett rött snöre. Nedanför spaljén finns två gungor anpassade för de små barnen och nedanför detta finns ett område med buskar, även det avgränsat med snöre. Nedanför den stora sandlådan sluttar marken neråt vilket leder till en större klätterställning på ena sidan samt två gungor för de äldre barnen och en spindelnätsgunga som rymmer ett större antal barn samtidigt på andra sidan. Framför gungorna finns ett staket av trä som fungerar som insprängningsskydd. Bakom gungorna tar gården slut och avgränsas av en högre stenmur. Gårdens andra avgränsningar består av ett brunt trästaket samt två husväggar, således har man utsikt över omgivningen utanför från ett håll, vid staketet, då muren är så hög att den inte går att se över. Den ena väggen löper längs med förskolans inomhusmiljöer och den andra väggen består av fönster som delvis är övertäckta med plywood. Nedanför denna vägg löper ett parti med små dräneringsstenar. De ytor som omringar sandlådorna har ett underlag av sand och resterande ytor av gården har ett underlag av bark. På gården finns två mindre träd samt tre högre träd.

DELOMRÅDEN PÅ FÖRSKOLA A:S UTEGÅRD

Figur 2: Förskola A:s utegård

RITNING UTEGÅRD FÖRSKOLA A
SAMT FÖRTYDLIGANDE AV DELOMRÅDEN

Figur 3: Ritning över Förskola A
Ursprunglig ritning med rättighet från Mariehamns stad

6.3.1 Miljöbeskrivning Förskola B

Förskola B har varit öppet i ett års tid. Byggnaden och tomten är nybyggda och finns i ett av stadens senast planerade bostadsområden. Området ligger ett stenkast från havet och var innan det bebyggdes en blandskog. Förskolan har med sina fyra avdelningar (två för barn mellan 0-3 år och 2 för 3-6 år) 66 barn med en gård som är 2100 kvm stor. Gården löper längs med förskolans långsida där även byggnadens entréer är. Förskolebyggnaden är uppdelad i två delar, med en stor och en liten avdelning på vardera sida och i dessa två delar finns gemensam hall för både de äldre och yngre barnen. De äldre barnens avdelningar vetter mot gården och har utöver den större entrén en dörr som löper ut till altanen direkt från avdelningarna. Förskolan har en träaltan som löper längs med hela byggnaden och nedanför denna finns en gång av stenplattor. Hela gården har ett underlag av bark utöver altanen och stenplattorna. Även här finns lekredskap ämnade både för äldre och yngre barn. Lekredskapen för de små består av 4 gungor, två fjädergungor, en mindre sandlåda samt en mindre träbåt med tak. Lekredskapen ämnade för de äldre barnen består av 4 gungor, en spindelnätsgunga, en större sandlåda, en mer traditionell klätterställning med rutschkana samt en klätterställning i form av en trållare. Mitt på gården står även ett mindre hus, som tidigare varit bostad. Huset är K-märkt och får således inte rivas eller renoveras utan beslut. Bredvid det k-märkta huset står en mindre björk med några mindre oflyttbara stenar. Nedanför området med lekredskap sluttar gården och skapar en större öppen yta. I det ena hörnet finns tre höga tallar samt några lösa stubbar. Gården har några bänkar, både på barkområdet och uppe på altanen samt flertalet elstolpar som inte tagits i bruk. Gården omgärdas med ett staket som vetter åt tre håll, vilket gör att utsikten över omgivningarna är god, då förskolan är placerad i ett villaområde med skogsmiljöer i nära anslutning.

DELOMRÅDEN PÅ FÖRSKOLA B:S UTEGÅRD

DELOMRÅDE 1: ENTRÉOMRÅDE

DELOMRÅDE 2: LEKREDSKAP FÖR MINDRE BARN

DELOMRÅDE 3: SANDLÅDA, GUNGOR OCH HUS

DELOMRÅDE 4: ALTAN OCH KLÄTTERSTÄLLNINGAR

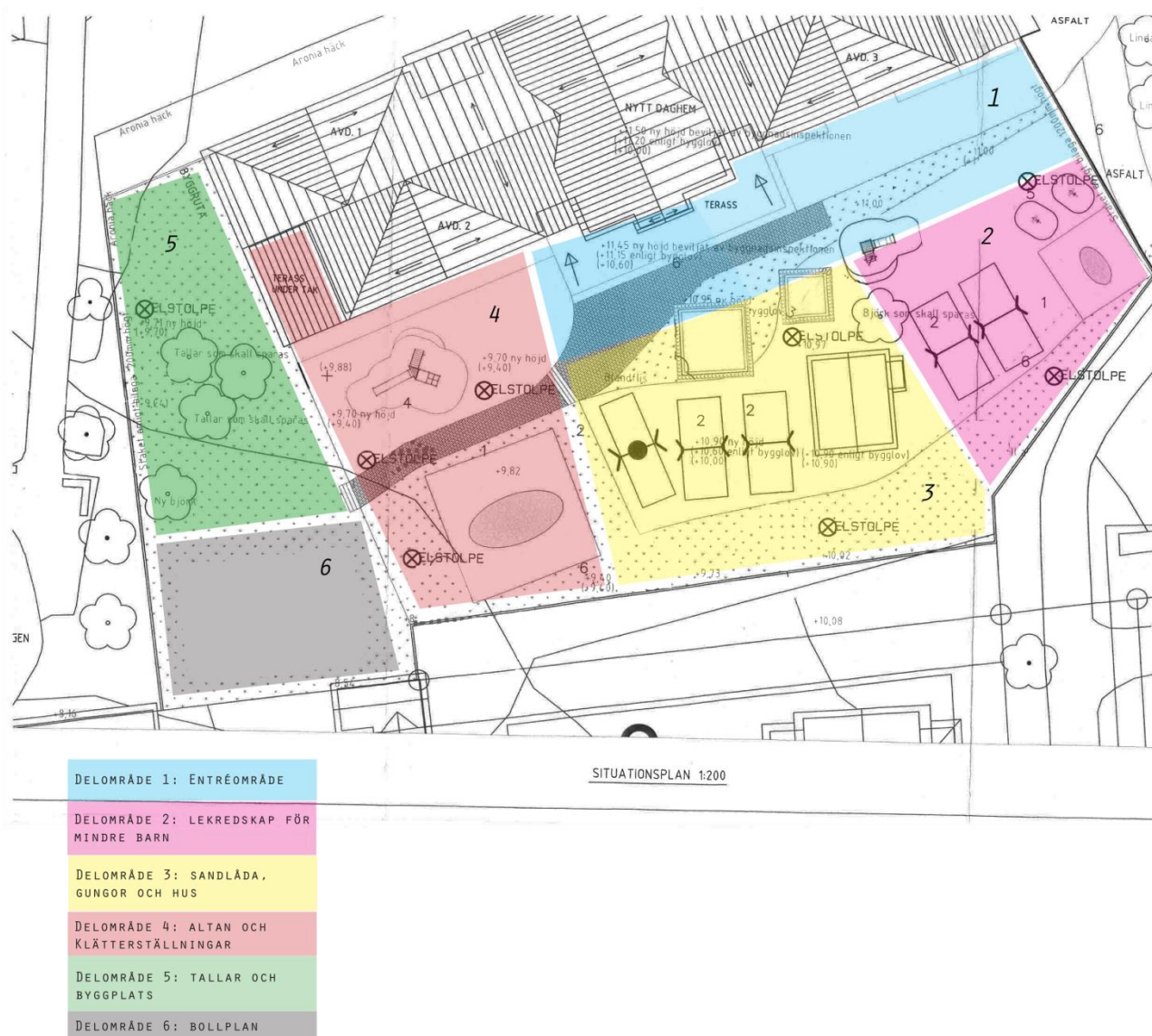
DELOMRÅDE 5: TALLAR OCH BYGGPLATS

DELOMRÅDE 6: BOLLPLAN

Figur 4: Förskola B:s utegård

RITNING UTEGÅRD FÖRSKOLA B SAMT FÖRTYDLIGANDE AV DELOMRÅDEN

Figur 5: Ritning över Förskola B
Ursprunglig ritning med rättighet från Mariehamns stad

6.4 Pedagogperspektiv på verksamhet i förskolans utemiljö

Förskolorna har likartade vardagsrutiner och vanor för utevistelse, då de är utomhus två gånger per dag och tillskriver stort värde vid tanken att barn skall vistas utomhus varje dag. På förmiddagen vistas båda förskolor på deras egna gårdar alternativt på utflykt i närliggande omgivningar, som ofta består av promenader eller skogsvistelse. Förskolorna är även ute på eftermiddagen, då de stannar ute tills barnen blir hämtade.

Att röra sig utomhus i den friska luften

Den generella beskrivning som förskolepersonalen ger är att utevistelsen är av stor betydelse. Den intervjuade personalen beskriver utevistelsens *hälsofrämjande effekter* och kopplar det till deras utveckling ur såväl ett fysiskt som psykiskt och socialt perspektiv. Det är ett rum och en tid där barnen får utlopp att röra på sig ordentligt, springa, vara mer högljudda och skapa sina egna platser. En informant beskriver utevistelsen som något som sitter i sen gammalt, där utomhusluften uppfattas mer hälsosam än inomhusmiljön. En annan beskriver att utevistelsen handlar om att barnen ska få röra på sig så att deras grov- och finmotorik kan utvecklas, samtidigt som de ska få pröva olika rörelser genom att springa, hoppa, klättra och gräva. En informant beskriver tiden då barnen börjar förskolan som ett första möte med den stora världen där barn har ett stort behov av att utforska dessa miljöer, ett naturligt tillstånd hon menar kommer inifrån. Detta behov av att röra sin kropp tros delvis tillfredsställas i hur vi utformar barnens miljöer men grundidén av att få komma ut och vara i den friska luften ger mycket i sig självt. Att barnen utvecklas i sin helhet av utevistelse poängteras, således påverkas inte endast fysiken, utan även inlärnings- och koncentrationsförmågan.

I relation till detta upplever personalen att barn idag inte rör på sig tillräckligt vilket gör att ledda utomhusaktiviteter som främjar balans, kondition, styrka och koordination anses särskilt viktiga:

De åker bil hit, bärs in och ut. Många barn tycker det är jobbigt att röra på sig. Det är många som bara är vana med att gå på gator, så vi försöker öva på att gå i ojämn mark och springa korta bitar på löpbanan här bredvid.

Fantasin får näring i naturen

De hälsofrämjande effekterna av utevistelse beskrivs av personalen mer utförligt i diskussioner kring vistelse i *naturmiljöer*, där speciellt skogsmiljön har betydelse för lek, fysisk aktivitet och socialt samspel. Förskolorna gör kontinuerliga besök i de närliggande skogsområdena och samtliga i förskolepersonalen anser att skogsmiljöerna ger mer variation i barns rörelser, ger fler möjligheter att skapa nya kamratskaper då barnens roller omdefinieras, det ger flera möjligheter till varierande upplevelser och är en plats fylld av odefinierade material, något som upplevs utveckla barnens fantasilekar. De konflikter som ofta uppstår på förskolegårdarna bedöms bero på bristen av lekmaterial och flera pekar på att detta beteende inte följer med vid besök till naturmiljöer.

Hur skogen och dess fysiska element uppfattas som stöd till den motoriska utvecklingen och fantasin beskrivs:

Om barn ser en sten klättrar de ju över den, de går ju inte runt den.

Pinnen behöver inte vara en pinne, för titta, den hade en liten pinnbit som stack upp där, så det är nog ett öra. De skapade materialen är mer bestämda vad de är medan de naturliga kan vara vad som helst.

Samtidigt som de positiva effekterna av naturmiljöerna och utbudet av löst material såsom pinnar, löv och kottar beskrivs som viktiga element för barns utomhuslek, uppfattas detta saknas på båda förskolor och det finns ett bristfälligt utbud av *naturliga element*, såsom större stenar, gräs, träd och buskar. De besöker därför skogen för att barnen skall få klättra, träna sig, balanseras och röra sig. Flera informanter menar att närheten till skogen och andra platser, en närhet som båda förskolor har, som på olika sätt bidrar till att uppfylla verksamhetsmålen, säkerligen är en bidragande orsak till att fler naturliga ytor saknas på gårdarna, tack vare att de med enkelhet kan tillgodoses på annat håll. Detta beskrivs:

[..] och ändå som sagt var så beror det ju hela tiden på var du är och vart du kommer, ändå har du ju här både i stan och förstås på landsbygden nära till skogen. Att det finns nästan på alla ställen i närmiljön. Men bor du mitt i en storstad kanske det är andra förutsättningar förstås. Det är kanske det man tänker, att det finns skog så nära att man kan ta sig dit.

De beskriver på samma gång en problematik där de har barn med särskilda behov som kräver språkträning, vilket förhindrar dem att ge sig iväg längre bort samtidigt som det kräver mer planering. Samtidigt som komplementen i form av skogsmiljöer utanför gården upplevs som mycket värdefulla önskas en liknande miljö vid förskolan som stödjer de behov som personalen märker att tillmötesgå i skogen, då det tilltalar barnen mer estetiskt med mer variation och stimulans till kojbyggen:

Mer naturligt skulle vi vilja ha, men det går inte. Det finns inte plats här, nä. Det är för få kvadratmeter. Men man skulle ju vilja ha mycket träd så det blir skugga och att de kan bygga kojor. Det skulle vara idealet att ha det lite så.

Jag saknar ju mer grönska. Alla hus är bruna och beige, muren är brun och beige och sen den där sanden och barken. Vi har ju några större träd och syrenbuskarna, där de älskar att leka under. Barn tilltalas ju också av sådant som är vackert, och sen just det där att leka under och att det är lite kojbuskage och lite mindre träd, som inte växer sig sådär stora.

Förskolepersonalen beskriver naturrika miljöers innehållsrikedom som särskilt betydelsefull för barnen och hur det finns förankrat i arbetsplanen. Där beskrivs hur den pedagogiska miljön ska inbjuda till aktiv, kreativ lek och väcka och stödja barnets nyfikenhet och vilja att lära, vilket även inbegriper naturen och kulturlandskapet. Att uppleva sådana miljöer är därför en viktig del i verksamheten.

Balans mellan det naturliga och det konstgjorda är perfekt

Personal från båda förskolor hänvisade vid flera tillfällen till en specifik gård vid en annan förskola i kommunen. Gården, som till stor del består av integrerad skogsmiljö och olika sorters konstgjorda lekredskap, ses som en idealgård och upplevs stödja barns allsidiga utveckling, något som baseras på erfarenheter och observationer av barnens lek. En informant skildrade gården och barnens användning av denna som en av de bästa hon

arbetat vid, som var ett optimalt stöd för verksamheten och en annan refererar till en annan tidigare arbetsplats som optimal:

De har en del med bara tallar, det är som en skog med klippor och stenar. Den är ojämn och det samlas vatten mellan stenarna så våra småtingar älskade att hoppa på de stenarna. De kunde vara där hela dagarna och leka med lite vatten. Det är olika växter, olika typ av gräs och allt möjligt. Sedan när de går ner till tallskogen finns det sand och vanlig jord. De kan leka utan begränsning och rulla i den stora backen. Varje dag hittade de nya saker som de kunde göra, samla olika sorters material och bära med sig i hinkar. [...] vid grinden finns några träd, men det är inte så brant så de kunde ta sparkcyklarna den vägen och hitta småkryp och olika växter. Så fort vi kom ut fanns ingen orolighet, de visste att det fanns massor med möjligheter, cykla, gunga, klättra plus det naturen hade att erbjuda, det var fantastiskt. Nu när jag jobbar på den här gården tänker jag på alla bra saker våra barn fick uppleva där. Man kunde byta aktiviteter, de lekte i olika miljöer, sådana mikromiljöer inom en stor gård. Det är en perfekt gård med balans mellan det konstgjorda och det naturliga och att terrängen inte alltid var densamma. Det är bra om det finns backar och kullar för våra barn älskar små stigar när de måste balansera.

Jag har ju jobbat på några ställen och den bästa gården som jag jobbat på var ett gammalt egnahemshus som gjordes till dagis och där fanns skogen alldeles bakom. Så du behövde bara gå upp genom en grind så kom du riktigt ut i skogen och den där skogen kom lite in på dagisgården så det fanns berg där att klättra på. Klätterträd fanns det. Den var som en förlängning av skogen.

Trädens betydelse framhävs särskilt, både för kojbyggande och klättring men dessa kopplas också direkt samman med olika hälsofaktorer som solskydd, hur hjärnan utvecklas och koncentration:

Det är viktigt med skugga, om man har träd så har man ett naturligt skydd. Det upplever jag bäst att när det är skugga och det sirlar mellan träden och så. Att det inte bara är dukar och sånt

Utelek måste erbjuda barnen olika upplevelser. Om det finns t.ex. träd, som tallar med barr, så får barnen upptäcka olika material så utvecklas barnen på olika sätt, det påverkar inlärningsförmågan, hjärnutvecklingen, koncentrationsförmågan, de utvecklas i sin helhet.

Det finns en uppfattning om att gårdarna till viss del känns tillrättalagda med de färdiga lekredskapen. Dessa skapar inte tillräckliga möjligheter att utveckla barnens fantasiförmågor och att det gör att leken ofta ser likadan ut från dag till dag. De lekredskap som finns tillhanda beskrivs som element som vuxna tror att barn leker med och barnen tvingas anpassa sig till vad som finns:

Man skulle vilja att det inte bara skulle vara färdiga grejer, de skulle behöva fantisera mera. Att den skulle vara lite mer utmanande och för barnen att de får tänka själva också. Att de får till lite olika lekar varje dag, att det inte blir så enformigt.

Barn är ju så att de anpassar sig till var de är och det som finns, men jag vet ju att barnen som jag hade med mig när vi var och titta på olika daghemsgårdar, så pratar ju alla om att det ska finnas träd och att man ska gå upp där och skulle kunna bygga koja och så.

Förskolepersonalen skildrar på olika sett en idealisk förskolegård och hur en sådan är utformad, detta genom tankar kring utevistelsens möjligheter och naturmiljöers berikande för leken. Idéerna för en idealisk förskolegård baseras till stor del på erfarenheter av tidigare arbetsplatser, förskolegårdar som de känt var inspirerande och skapade trivsel, fantasilek och gynnande den fysiska aktiviteten. Det handlar om en integrering av

naturliga element och lekredskap samt ytor för barns egentid, någonstans där de har möjlighet att dra sig undan för sig själv eller med några få. I grunderna för förundervisningen påpekas att utemiljön i anslutning till förskolan skall erbjuda en varierad verksamhet där det skall finnas möjlighet till olika sorters lek där barnen stimuleras till en lustfylld rörelse - att springa, sitta, klättra, leka och upptäcka.

Som att släppa ut kalvar på vårbeta

Pedagogerna ser den *fria leken* som det centrala i verksamheten utomhus. För dem innebär detta att barnen får välja vad de vill göra, samtidigt som de måste förhålla sig till vissa regler som baseras på hänsyn, förnuft och säkerhet. "När ska vi gå ut? När ska vi gå ut?" är en mycket vanlig fråga från barnen och de beskriver barns stora behov av att komma ut och hur detta hänger samman med den större friheten utomhus:

Vi släpper ju inte ut dem ensamma utan vi går en vuxen med. Då springer de ut, det är lite som när man släpper ut kalvarna på vårbeta. Den känslan.

Det är kanske friheten de får när de är ute, och det finns inte så mycket begränsningar, de har större valfrihet. Det är så naturligt för ett barn att vistas ute.

Våra största barn säger nog: Ska vi gå ut sen? vid mellanmålet. Då får man ha lite mer fart på. Av hänsyn springer vi inte inne, men ute får de röja på mer.

En känsla av att gården är *för ordnad* var något som framkom vid Förskola B. Detta krockar med barns behov av att klotta och gräva och uppfattas som en begränsning av den fria leken. Den ordnade känslan medför att vissa regler införts för att upprätthålla den ursprungliga "ordningen" och som påverkas av personalens attityd angående hur gården skall användas. Detta kräver ett visst strategiarbete från personalen där de växlar mellan att medvetet förbise vissa saker och strikt upprätthålla vissa regler på vissa platser:

Om våra småtingar vill gräva där, fastän vi skulle se det förbjudet eftersom det blir stora gropar, får vi fylla igen det eftersom vi inte kan begränsa det. Vadå ska man bara gräva i sandlådan? Det finns så lite att göra, så vi tittar mellan fingrarna, för de måste få den möjligheten.

Här är det mer regler att inte flytta sanden från sandlådan. Jag tror att ju mer naturlig en gård är, desto mer rosig får den vara, nu är det ganska rent och slätt här och då blir det automatiskt att vi måste hålla det rent också.

Det är något man måste vara på dem hela tiden, det är inget som går hem hos dem sådär direkt. Det beror ju på var de gräver, men nu tycker jag det fungerar bättre med att de inte gräver längs med huset där det går ledningar och så. Många dagis har det nog också, att det är på vissa ställen så gräver man helt enkelt inte.

Det sitter så inrotat det där med att klotta med sand, men i lekstugan har vi så att sand inte får tas in. Det är väl kanske den regeln som är mest att akta på i början när man öppnar för säsongen i lekstugan, just att inte ta in något annat än det som redan finns i lekstugan. Det hålls snyggare. Jag tror nog det har gått hem hos de äldre barnen men det är ju våra småbarn som inte förstår när de tar en spade och gnatar in i lekstugan. De förstår ju inte varför vi säger det, då är det ju bara att lyfta bort dem.

Det lösa naturliga materialet attraktionskraft kopplar personalen också ihop med barnens möjlighet till fantasilek. Personalen upplever att barnen har ett stort behov av att få tillgång till lösa material på sina egna villkor, vilket krockar med vissa av förskolans

uppsatta regler, och ett exempel är stugan som står på gården vid Förskola B där barnen grejar med det murkna träet:

Det blir mer begränsningar när det leker med så få material. Det blir mer forskande om man får blanda sand med allt det naturliga som finns i omgivningen, med stenar, kottar och pinnar. Om det skulle finnas något ställe på gården där de får experimentera med allt det där, och gräva vad de vill, då har vi ju uppnått det som ger möjlighet till att utveckla fantasin och påverka sin egen lek. De är så få olika material här, det är sand och bark.

Nu när huset är så murket och såhär så blir det ju att de gör så mycket där istället, drar bort träbitar så vi har i personalen pendlat mellan att vi bara vill att det ska brinna ner för att vi inte ska behöver bekymra oss om det.

Det fria kopplas även ihop med att utegårdarna inte upplevs aktiverande där barnen får ta sig an utmaningar med hjälp av problemlösning. Det finns en upplevelse att vissa barn som har svårt att komma på aktiviteter själva, vilket kopplas ihop med att *miljön inte upplevs aktiverande*. För att få barnen aktiverade använder de sig ofta av ledda lekar, då barnen annars springer omkring utan egentligt mål:

Om man gungar och åker rutschkana kan du träna motoriken och fysiken på olika sätt. Men det som saknas är ju det naturliga med att balansera och klättra som inte finns på samma sätt som i den verkliga naturen för där kan du ju hoppa från sten till sten och träna motoriken på ett annat sätt. Nu måste du vara mer aktiv själv, genom ledda lekar och motorikbanor.

Även bollspel som en integrerad del av barnens lek är något som personalen problematiserar:

Det som vi saknar nu är ju någonstans att sparka boll. Vi måste ju alltid vara någon som går med och då måste vi avbryta barnen och fråga vem som vill komma med. Det blir inte det där naturliga jag skulle vilja att de skulle ha. Det blir inte samma sak att avbryta de andra och ta dem med sig och gå. Nu måste vi ju fråga vem som vill komma med, och om bara en personal kan gå måste de välja vilka som kan komma med. Kan de spela på gården så ser de andra att det är roligt och så blir det genast flera som spelar. Det blir ett litet handikapp.

Personalen har ett förhållningssätt angående utevistelsen där den fria leken är i fokus. Den fria leken består både av barnens känsla av frihet, samtidigt som den skildras av de möjligheter och begränsningar om vad det fria innebär och vad som saknas för att det fria skall kunna finnas i miljön. Således skapas frågan vad fri lek egentligen innebär. Barnen behöver ändå förhålla sig till olika regler angående hur och var de leker, vilket kräver ständiga omvärderingar från personalens sida om vad som bör vara tillåtet och inte, då vissa element är så definierade att tanken kring den definitionen hindrar barnen att fritt forma sin lek. Exempel på sådana regler är att det endast får cyklas på vissa ställen, grävas på vissa ställen och att det inte får tas in vissa saker i lekstugan, samtidigt som sanden skall hållas i sandlådan. När inte möjlighet för fotbollspel finns så kan det inte bli del av lekens flöde över gården med mer spontant deltagande.

Lekredskapen utgör stommen

Gårdarnas upplevda styrkor definieras delvis utifrån de *konstgjorda lekredskapen*. De lekredskap som finns på gården uppfattas av personalen vara tillräckliga för att möta barns grundläggande behov för motorisk utveckling. Gungor som övar balans, klätterställningar som övar styrka och sand som övar finmotoriken finns alla tillhanda. En informant beskriver de konstgjorda lekredskapen som en bas som även fungerar som delar av en lärmiljö för hänsynstagande:

Den gården som vi har erbjuder de flesta möjligheterna för barns fysiska behov, vi har en grund, en bas för vad som är viktigt genom det som vi har beställt. Sandlådor, jättestora båtar och sånt.

De måste vänta på sin tur på gungorna, och i rutschkanan åker vi en i gången, så då får man köa och vänta på sin tur att man inte ska buffla sig.

[..] det är ju något att träna sig i också, turtagning och konflikt, hur man reder ut sånt. Det är klart att det är en del av deras lärande.

Plats för socialt samspel

Specifika platser och speciell rumslighet på gården uppfattas som ett viktigt stöd barns sociala relationer. Platser som spindelnätsgungan och trappan rymmer flera barn samtidigt och bidrar till en gemenskap och ett samspel där man samtidigt tränas i hänsynstagande mot varandra:

Den ger så mycket, de får slappna av, de blir lugnare, det blir en gemenskap som är så viktig och ibland sjunger man med dem. Det blir ett samspel på ett helt annat sätt, när alla är där, i sin egen värld. De sitter stilla utan att man måste kräva att de sitter stilla, de måste ta hänsyn till den som sitter bredvid och sen att de alla är lika viktiga.

De leker ofta där vid trappan eller bara sitter med varandra, går upp eller ner eller kommer på någon rollek. Barnen ser sådant som vi aldrig kanske skulle tycka är intressant. Vi måste tänka på våra småttingar att det kan bli högt för det finns ju inget staket och de kan falla ner. Men de har ett behov av att komma dit och klättra och sitta, och då måste man vara med och titta och då ser man att det händer spännande saker där.

Det sociala samspelet kopplar personalen även ihop med att både äldre och yngre barn vistas på samma gård, en *åldersintegrering* som de menar gynnar barnen. Gårdarna är utformade så att de yngre och äldre barnens lekredskap är uppdelade på olika håll. De flesta barn upplevs dock röra sig över hela gårdarna, något som pedagogerna ser som positivt:

Vår gård är planerad så att den här delen mot öster så är tänkt för de små barnen, där finns det småbarnsgungor, en liten sandlåda, en låg rutschbana. Sen är den västra delen då de stora barnens. De små barnen blev väldigt trygga fort så de är vana att använda hela gården. Vi vill ju inte begränsa dem eftersom de lärt sig vartefter och vi är nog att placera oss överallt så man kan leka överallt.

Det är jättebra på gården att alla samlas, att de stora får vara stora och visa och hjälpa de små och de små får någon att se upp till.

Viktiga ytor för barnens möjlighet till gemenskap var platser där barnen har möjlighet att dra sig undan, platser som kan beskrivas som rum i rummet, som blir deras egna. Alla

barn har individuella behov och pedagogerna lyfter exemplet att barn ibland behöver vara ifred antingen själva eller i mindre grupper. Några sådana platser diskuterades som extra viktiga på gårdarna, platser med en särskild naturlig karaktär. Ett exempel är en syrénbuske vid en av gårdarna. Busken är den enda växtlighet som barnen får vistas i på gården och personalen ser att barnen tar dit leksaker och skapar vägar kring den. Där har barnen möjlighet att gömma sig samtidigt som de kan överblicka närliggande delar av gården. Ett annat exempel på en av gårdarna är en björk med mindre stenar runt som många lekar tar sin utgångspunkt från:

Just det där att de kan gå en liten grupp och leka nånting, att det inte alltid är färdiggjorda grejer som att leka i lekstugan, utan man kan sätta sig i ett buskage och leka lite istället.

Vi har några som leker vid björken, där är de ganska mycket och leker och har sin rollek, men annars så upplever jag inte så jättemycket, det har ingen plats att vara på, på det sättet.

Gårdarna består till stor del av öppna ytor. Detta uppfattas försvåra möjligheten för barnen att dra sig undan och beskrivs som en brist på rumslighet, något personalen problematiserar:

Här är det ändå så mycket som händer på en stor öppen yta, för ofta är ju alla barn ute samtidigt. Men har man lite träd och så, så kan man hitta lite rum i rummet, som när vi går till skogen så upplevs en helt annan sorts lek, för att du blir lugnare. Vi har några barn som är utåtagerande som jag tror skulle må bra av att det fanns några fler ställen dit man kunde gå och vara ifred, men saknar man någon står de ofta på baksidan av huset.

Just att det blir små rum på gården, att det går lättare att leka och man känner att det här är vårt utrymme, att det inte är en hel stor äng eller yta, det blir svårt att sätta sig ner mitt på den och säga här är vårt hus. Jag tror att det skapar mer rollerkar om det finns mera såna platser, att man känner att man kan bara vara några få, att få vara ifred.

Barnens samspelemöjligheter förankras tydligt i hur vissa platser och element är utformade och pedagogerna uppfattar att goda sociala relationer inte bara skapas ur de mänskliga interaktionerna utan även beror på hur de fysiska elementens bidragande. Exempelen visar att dessa platser uppfattas som mindre öar i miljöerna som minskar konflikterna barn emellan.

Väderförhållanden och årstidernas betydelse

Barnens utevistelse påverkas av olika väderförhållanden och de nämner särskilt starkt solljus under vissa tider på dagen. På den ena gården har personalen gjort ett försök att använda en spaljéliknande ställning som solskydd med hjälp av segelduk, men detta var något som inte upplevdes fungera i praktiken. Platsen vid spaljén ses av personalen som en död plats utan lekvärde, vilket gör att barnen inte rör sig där. Samtidigt beskrivs träd som det mest optimala solskyddet. Sandlådan som används flitigt av de flesta barnen ligger dock i ständigt solljus vilket uppfattas brydsamt eftersom barnen har svårare att själva upptäcka när de börjar må dåligt av den direkta solen. Sanden blir samtidigt för torr att bygga med, vilket gör att den inte kan formas:

Det skuggade inte riktigt, men det funkade nog lite när vi hade ett bord ståendes där hela tiden, men vi har ju en kastanj där vi försökt placera borden när barnen ska dricka vatten.

Någon gång har vi ju fyllt sandlådan med vatten, för den blev så torr så de inte kunde baka med den, då är den ju inte rolig.

Det upplever jag som bäst att när det är skugga och det sirlar mellan träden och sånt. Att det inte är bara dukar och sånt.

Vad som upplevs som bättre eller sämre väder beror på vilken fysisk påverkan det har samt vilken inställning man har till det. En informant anser att vuxna ofta påpekar regnväder med negativa kommentarer:

Det är ju vi vuxna som spelar in, som säger usch vilket väder, inte kan vi ju gå ut, ifall det regnar lite. Men egentligen finns det inte så mycket dåliga väder. Det är ju mycket spännande att vara ute i regnet om det inte är för kallt. Men just det där att många föräldrar kommer och fryser, men sen när det är varmt säger de; vad ni har det bra som får vara ute, men då kan det vara för varmt och då kan det vara jobbigare, för när solen skiner och man rör på sig kan det bli jobbigt även som vuxen.

Sinnesupplevelser som tillmötesgår i utemiljöerna kopplas ihop med årstidernas växlingar och stärks ytterligare av naturliga miljöer. Barnens möjlighet att använda alla sinnen i leken upplevs dock problematiskt på gårdarna. På Förskola A beskrivs stadsmiljön som bidragande faktor medan det på Förskola B uppfattas bero på avsaknaden av naturrikedom:

Jag skulle väl säga att det är lite som det är på alla gårdar, det som vi säger med dofter och sånt här att vi missar en hel del, det är ganska mycket trafik här.

Det är inte så synligt, eftersom nu är det ju bark i stort sett överallt, här är det sommar och vinter, man missar nog den där höst och vår-biten med blommor och löv just här på gården. Då behöver man nog söka sig utanför gården.

Olika form av väder ses som ett bidragande stöd för varierad lek och ett viktigt element för barnens lek är snön. Snön används i pedagogiskt syfte, den främjar leken och lockar barnen att gå ut:

När det är nytt med snön så försöker vi få dem att se vad de kan göra. Vi tar ju också in snö för att visa hur smutsig den kan vara när den smälter för att inte få dem att äta så mycket av den.

När det var snö var det lite nytt, spännande och extra, då ville man ut snabbare för då ville man göra snögubbar och man ville skotta.

När det var kramsnö, då skulle de ut för att fortsätta med sina kojbyggen. För då var det ett pågående projekt de höll på med.

Utmaningar för äldre barn

Gårdarna uppfattas sakna tillräckliga utmaningar för de äldre barnen, vilket leder till att vissa barn blir rastlösa. Allt eftersom barnen lär sig hur de färdigställda lekredskapen fungerar tappas intresset där det egna tänkandet är i fokus. Tillräckliga utmaningar handlar enligt personalen till stor del av att hitta aktiviteter som inte prövats tidigare där den fysiska miljön på olika sätt innehåller element där barn har möjlighet att upptäcka nya egna sätt att pröva sin kropp och sitt sinne som utvecklar deras tidigare förmågor. Detta kan ske genom att barnen får möjlighet att ta risker för att se vad de klarar av:

Det blir inte tillräckligt, det är då vi får ta till att gå bort, vi är ibland på skolgården och använder deras högre rutschkana och svårare klätterställningar och sådant.

Vi har några barn som är lite äldre då och som saknar lite utmaningar kan jag känna. Och det är ofta de som vi leker med såna här ledda lekar med som kräver lite mer att man håller igång dom.

6.5 Förskolepersonalens perspektiv möter planering och förvaltning

En förskola är alltid fysiskt planerad, en planering som regleras utifrån detaljplaner. Samtidigt finns en förvaltning av gårdarna som består av skötsel av mark- och grönytor samt årliga säkerhetsinspektioner av lekredskap. I fallstudien har båda förskolegårdar planerats av fastighetsförvaltningen med hjälp av ett utomstående lekredskapsföretag samt, i fallet med Förskola A, med hjälp av en landskapsarkitekt. När förskolorna öppnade hade personalen således en plats för förskoleverksamheten med ett visst utgångsläge genom den fysiska utformningen, samtidigt som vissa element i de ursprungliga ritningarna inte ännu realiserats.

Förskolepersonalen uppfattar gårdarna genom deras *lekmöjligheter, ytor och estetik*. Samtidigt finns ett intresse för utvecklandet av *riktlinjer* där vissa grundläggande förutsättningar skulle följas vid planeringen av gårdarna. Förskolepersonalen har många idéer och kunskap kring hur utemiljöerna kan utvecklas för att skapa mer hälsofrämjande och utvecklande miljöer för förskolebarnen. För att bli tillgodosedd och hörd beskriver personalen en önskan om en bättre dialog med planerarna, där personalen kan få gehör för sina idéer. Det diskuteras även möjligheten att ta egna initiativ, men det upplevs svårt att veta vad man får göra och inte göra, något som kopplas ihop med *säkerhetsaspekten*. Samtidigt är personalen medveten om att *ekonomin* alltid spelar in, vilket gör att vissa saker inte kan utföras eller att tidsaspekten försvårar gårdarnas utveckling.

På Förskola A var gården färdigställd när förskolan öppnades. Således hade personalen inte någon delaktighet i planeringen för utemiljön. Två av informanterna hade tidigare inte sett ritningarna för gården men visste att vissa element saknades från vad som var planerat från början. Samtidigt hade föreståndaren fått medverka på ett planeringsmöte för utemiljön, men menar att allt redan var bestämt på förhand. Ytan för utegården beskrivs av en informant som för liten, vilket ifrågasätter ifall det som är önskvärt på gården skulle få plats. Samtidigt upplevde en annan informant från samma förskola att gården upplevdes större nu, ämnad som förskolegård, än tidigare då den använts i annat syfte. Planeringsprocessen för utemiljön har delvis sett annorlunda ut för Förskola B, då föreståndaren fick möjlighet att besöka platsen tillsammans med några förskolebarn innan gården byggdes för att undersöka vad barn önskade, något som beskrevs som en planering med barnperspektiv. Eftersom gården inte var färdigställd när förskolan öppnades har personalen även fortsatt dialog med planerarna kring hur utvecklingen skall ske. Förskola A och Förskola B har således något skilda förhållningssätt kring samarbetet med de fysiska planerarna.

Gårdarnas storlek och yta uppfattas både som små och stora. Till stor del handlar detta om förväntningar och tidigare erfarenheter. Gårdarnas utformning och yta tros av några ur personalen bli som den blir på grund av brist på tid för planering:

Ofta skall det gå snabbt och då tror jag det är huset som är viktigast att få till, och då måste man följa reglerna för ytan som skall vara per barn. Då kanske gården hamnar på skam.

Tillika uppfattas det som att ytan är tillräcklig för alla och poängterar att barnen inte tänker som vuxna, där vuxna reagerar mer på storleken än vad barnen gör. Barns upplevelse av rymd kan således inte jämföras med en vuxens uppfattning.

Att skala av och bygga upp istället för att bevara

Planeringen av gården vid Förskola B är under fortsatt utveckling och därför uttalades inga konkreta upplevelser av nuläget utan gården beskrivs i hur den förhoppningsvis kommer att bli. Dock poängterades att gården i sitt nuvarande läge har flertalet brister som personalen tror och önskar blir tillgodosedda efter hand. En uppfattning finns att nya gårdar planeras på likartade sätt, och en informant beskriver att planeringen går ut på att bygga upp nytt istället för att spara värdefulla element. Hopp om att deras önskemål förverkligas finns dock:

Den här gården lockar inte till så mycket upptäckande ännu. Det är ju inte färdigt och när man kom så ingav det ju ändå hopp om att det skulle bli bra, att vi bygger vidare.

Det som jag tycker är tråkigt när man skapar nya gårdar är att man tar bort allting. Jag hade gärna haft halva gården skog. Men det tycker jag överlag är ganska dåligt på dagisgårdar, att man skalar av och bygger upp istället för att lämna kvar.

Bara för att grunden är lagd så är det ju inte färdigt, utan det är något man bygger vidare på hela tiden, det är många bitar som skall komma på sin plats, vi måste hitta en riktlinje, vad är viktigt, vad är våra mål?

En planeringsprocess som är svår att vara delaktig i

Innan Förskola A öppnade sin verksamhet var utomhusmiljön redan planerad. Planeringen och ritningar sköttes av stadens fastighetsförvaltning, ett utomstående lekredskapsföretag samt en landskapsarkitekt. Det finns en förståelse för platsens utformning samtidigt som vissa element som personalen tror skulle stödja verksamheten saknas. Personalen ser vissa svårigheter att tyda ritningar, vilket gör de svårt för dem att förstå hur en plats kan fungera endast utifrån dem. Personalen ställer sig frågande till varför inte alla delar i ritningen realiserats. Det finns en uppfattning om en resursbrist i fråga om pengar och tid och således vänjer sig personalen vid situationen. Att det finns en svårighet till utveckling av gården anses bero på att inte få gehör:

Jo det är svårt att få, cykelbanan har inte kommit och det är med i ritningarna och bestämt och jo. Det blir väl så att vi får göra det själva till slut med färger och tider och saker. Det skulle ju vara roligt med någon som kan.

Vi vet inte riktigt var det stannar upp, var det brister. Man kanske inte får medhåll från högre upp med vad man har för idéer och sådär nä, det går inte, och det går inte, det där finns inte möjligheter att göra, det finns inte pengar.

Det finns en förståelse för de besparingar som staden måste göra och den arbetsbördan som fastighetsförvaltningen kan ha. Samtidigt har personalen många egna idéer som de önskar göra på egen hand, något som problematiseras genom att inte veta vad som är tillåtet och inte:

Inte har vi egentligen något samarbete, staden har så många fastigheter och de har mycket att göra. Det är ju det som är svårt, att få något gjort för det tar så länge.

Vi skulle säkert ha möjlighet att utveckla gården om vi skulle få göra som vi vill.

Idéerna är ju många, vi har haft många idésprutor här när vi började men man har blivit ganska dämpad och hemmavan.

På Förskola A finns en planterad växtlighet som har avskärmats från barnens lek, då tid inte funnits för buskarna att växa till sig ordentligt och således inte överlever det slitaget som de kan utsättas för i barns lek. Buskarna behöver tid på sig att växa och bli starka men förvaltandet av växtligheten ifrågasätts då de önskar kunna låta barnen leka i dessa:

Det blir lite tokigt för när de planterade så satt det ingenting för. Så det är vi som har satt snören dit. Så barnen hann ju förstöra buskarna, innan de hann bli ordentligt stora. Och sen när de kom och rensade ogräs, så tog de slätt, så blev det bara de större buskarna som blev kvar. Det skulle ha varit några såna där andra blommor som skulle krypa längs med marken, nävor, som skulle blivit fina. Men de rensade de bort. De borde ju först ha planterat bra buskar som skulle tålt barnens lek, men det sköttes inte om.

Förskolepersonalen beskriver det glapp som existerar i dialogen mellan personal och förvaltare. Att få önskemål realiserade tar tid och många idéer upplevs inte alltid prioriterade. Det finns en förståelse för den ekonomiska problematiken och resursbristen vilket gör att personalen vänjer sig vid den fysiska miljön som de har till förfogande. Att bli hemmavan och dämpad i sitt förhållningssätt till planeringen bidrar till att en bristande ork att undersöka vilka möjligheter som finns för att utveckla gårdarna, vilket i sin tur skapar en viss uppgivenhet.

Brist på kunskap hos beslutsfattare

Vid Förskola B fanns ett annat utgångsläge innan förskolan öppnades. Den blivande föreståndaren fick möjlighet att besöka platsen för gården tillsammans med förskolebarn på förhand och barnen fick ge önskemål kring förskolegårds utformning. Detta med anledning av att försöka inkludera ett barnperspektiv i planeringsprocessen. Samtidigt som många önskemål tillmötesgicks vid planeringen, såsom gungor, sandlådor och klätterställningar får både stora och små, saknas ännu önskade klätterträd och gräsmatta. Den skog som tidigare fanns på platsen togs ner och problem uppstod med lutningen, vilket gjorde att gården behövde schaktas om i efterhand. Således har personalen blivit lovade att både gräs och träd skall planteras, något de ännu väntar på. I grunderna för förundervisningen (Ålands landskapsregering, 2013) beskrivs hur barnen själva skall kunna påverka och förändra förskolegården vilket hänger ihop med att delar av naturmark bör, om möjligt, sparas vid planeringen av förskolornas utomhusmiljö. Tankegångarna till varför det inte skett på gården vid Förskola B är flera. Mycket uppfattas handla om tidsaspekten, då det på grund av bristen på förskoleplatser behövde öppna förskolan så snabbt som möjligt:

Jag tror det kan ramla lite mellan stolarna, det är inte barnomsorgspersonal som är med och styr från start kanske, och byggherrarna kanske inte ser det som något som är viktigt, utan det är viktigt att det är slätt så man kommer fram med maskiner, jag tror det kan vara lite sådana saker det brister på.

Ärligt så tror jag inte alla politiker är så insatta i det här. Vad miljön har för betydelse för barns lek. Det är mest att det ska finnas en plats för föräldrar att föra sina barn, då kanske man glömmer bort det runt omkring.

Det finns en tro att närheten till skogen påverkar den bristande prioritering av naturliga miljöer på gårdarna. Samtidigt beskrivs de svårigheter personalen möter och vilka förutsättningar som krävs för att barnen ska få möjlighet att röra sig till andra utemiljöer än den egna gården, vilket krockar med en tanke om att verksamheten med enkelhet kan flyttas annanstädes.

Prioriterad inomhusmiljö och utomhusmiljön i skugga

Bristen på möjligheten att ha inflytande över planeringen uppfattas bero på olika byggnadsbestämmelser, något som planerarna behöver rätta sig efter:

Det jag kunde känna från start att nackdelen med att vara i ett bostadsområde är att det finns byggnadsbestämmelser på stakethöjder och sådant, som jag kanske inte tycker är det viktigaste för barnens trygghet. Om man vet att det kommer komma ett dagis så skulle de kunna höja stakethöjden, för att det skall vara säkert och inte bara hur det ser ut estetiskt.

Bristen på riktlinjer som gynnar förskoleverksamheten uppfattas som ett försvårande för planerarna att förstå vad som bör prioriteras i en miljö. Personalen uppfattar riktlinjer som underlättande då det således finns något att följa från början genom exempelvis mått på ytor samt vilka element som bör finnas med i miljön. Mariehamns stad har inga riktlinjer angående storleken på utemiljön vid förskolor och detta är något flera ur förskolepersonalen saknar. Barnomsorgslagen menar att det i anslutning till förskolor skall finnas utrustning som ska främja lek, vara tillräckligt stor och utformat så att flera barngrupper har utrymme för samtliga lekar. Informanterna påpekar skillnaden mellan reglerna inomhus och utomhus:

Det finns ju lag på inomhusmiljön, att det skall vara 10 kvm per barn, men det finns ingenting om utemiljön, det står ingenting om naturliga miljöer och ytor.

Jo det skulle ju vara himla skönt att man tänkte sig lite att det skulle mera vara redan från början att det skulle varit riktlinjer. Det skulle vara hemskt skönt om riktlinjer fanns. Eventuellt att man kunde lämna lite önskemål. Och måtten, hur stort det skall vara. Och finnas lite naturligt. Det skulle vara jättebra.

Säkerhetsperspektivets konsekvenser

Enligt fastighetsförvaltningen utgår planeringen av gårdarna från ett säkerhetsperspektiv för att minimera olycksrisken vid lekredskap. Utomhusverksamheten genomsyras till stor grad utifrån dessa aspekter. Varför säkerheten är av största betydelse tros speglas genom samhällets krav samt byråkrati, föräldrars rädslor samt personalens egna erfarenheter och upplevelser. Lekredskapen byggs enligt säkerhetsstandarder för att förhindra risken för olyckor samtidigt som vissa lekredskap som följer standarden anses farliga, något personalen inte begriper sig på:

Vi har ju pratat lite om de där stubbarna. Men sen vet jag inte vad de säger om säkerheten, om man får ha stubbarna, om det blir farligt om de orkar lyfta dem och det välter och så. Just när vi har en gård som sluttar att de får för sig att börja rulla dem och någon står där nere. Jag vet inte om det finns bestämmelser att de måste sitta fast eller hur stora de får vara. Vad får man göra och vad får man inte göra? Det är liksom säkerhetsskäl för barnen, men det är ju för dem det är.

Det är ju regler som följs med klätterställningar och så, men så är det flera av dem, som den ena rutschbanan som är godkänd men som jag tycker är helt vådlig. Så man undrar ju hur

reglerna sätts förstås. Det är stege upp och så åker de ner. Har de inte balansen så kan de lika gärna fara bakåt som framåt.

Vi har ju till exempel gjort trälaren ännu lite säkrare än den var, vi har satt ytterligare ett nät upp för det var öppet så du kunde falla ner. Vi har också tagit bort någon del för att barnen kunde fastna med benen och sådär.

Säkerhetsfrågan uppfattas ha blivit strängare med tiden, och vad som tilläts förr är idag mer begränsat. Flera anser att detta ibland drabbar barnen på fel sätt, där möjligheten att hitta utmaningar försvåras när säkerheten prioriteras för högt. Orsaken till detta är svår att peka ut, då det inte finns en upplevd förändring av olycksläget på förskolegårdar och kopplas således ihop med det sociala och kulturella klimatet. Föräldraoron har förändrats och barns rörelsefrihet upplevs mer begränsad idag än för några decennier sedan. Informanterna problematiserar således säkerhetstänket i relation till barnens möjlighet till utmaningar:

I och med att jag har jobbat så länge så kan jag ibland tycka att det har gått liksom till överdrift med säkerheten. Ibland så drabbar det barnen på fel sätt. Det skall absolut finnas ett säkerhetstänk, men det är ändå viktigt att barnen hittar utmaningar. Samtidigt har väl föräldrar också ett annat säkerhetstänk. Vissa föräldrar är mer lugna och tar det som det är medan andra föräldrar kanske är jätterädda för att det ska hända något på dagis och då kan man som personal bli lite mer rädd och förutseende. Det spontana och naturliga sätts åt sidan. Jag jämför väl med när jag själv var liten och hur man ensam var ute och lekte på ett annat sätt.

Säkerhetsperspektivet handlar även om att upprätta regler som barnen måste förhålla sig till i den fysiska miljön. Detta för att få barnen att förstå risker i mötet med olika former av fysiska element. Samtidigt som personalen uppfattar det som positivt för barn att lära sig förhållningssätt till regler och rutiner i utomhusverksamheten så uppfattas det finnas element som försvårar deras möjlighet till att säkra barnens hälsa, något de ständigt behöver övervaka. Detta handlar exempelvis om små, lösa material som behöver plockas bort för de mindre barnens säkerhet som i konklusion påverkar de äldre barnens möjlighet till upptäckande. De dräneringsstenar som lämnats kvar på gården har inte något ursprungligt syfte för barnens lek, men stoppas gärna i munnen av de mindre barnen, vilket kan vara hälsoskadligt. Samtidigt är det ett uppskattat lekmaterial för de äldre. Således problematiseras frågan ifall det är möjligt att skapa riskfria miljöer:

Det går aldrig att få en riskfri miljö, och det är ju bra att man lär sig som barn också. Barn sporrar ju varandra, genom att säga saker som att du inte vågar hoppa därifrån. Så det är ju viktigt att jobba på det planet också att lära barnen att inte göra mer än vad de upplever att de klarar av.

Man kan aldrig bygga bort farorna. Har man för mycket säkerhet så kan det hända något ändå. Det är ju som med barn förr, när de klättra upp i träden och ingen övervakade, så måste de lära sig att man inte kan klättra för högt. Ibland händer det olyckor och har man otur så ramlar man ner från klätterställningen som håller alla mått och säkerhetsregler, och bryter ett nyckelben eller något.

Eftersom båda förskolor är relativt nyöppnade var alla eniga om att de dagliga rutinerna ännu inte är inkörda och barngrupperna ännu förändras. På grund av detta har det inte funnits tid till att fullt ut reflektera över gårdarna och deras egentliga kvalitéer. Personalen på Förskola B känner dock tilltro att de i samarbete med planerarna kan utveckla gården till vad som eftersträvas i deras egna diskussioner som förs på förskolan samt utifrån förskolans arbetsplan. I jämförelse har personalen på Förskola A, som varit öppet ett år

längre, mer fått landa i tanken om att allt som önskas inte går att utföra. Det är först i dagsläget de fått tid till att se om sitt hus efter en första tid som mer rört sig om att forma verksamhetsrutinerna, något som till större del präglats av rutiner inomhus och de sociala relationerna mellan barngrupper och förskolepedagoger. Således har uteverksamheten inte prioriterats i lika stor utsträckning.

7. Vidare analys och diskussion

Den vidare analysen innefattar en diskussion kring studiens forskningsresultat och hur det kan relateras till tidigare forskning. De slutsatser som dras utgår från den generella bild som utkristalliserats utifrån pedagogernas perspektiv.

7.1 Vilka kvaliteter i utemiljön uppfattar pedagogerna som väsentliga?

Frågeställningen *Vilka kvaliteter i utemiljön uppfattar pedagogerna som väsentliga?* syftar att undersöka vad personalen anser att utemiljön bör tillhandahålla för barns lek, utveckling och lärande och hur de uppfattar att deras nuvarande gårdar står i förhållandet till det. I den vidare analysen och diskussionen problematiseras perspektiven för att skapa en generell förståelse för vilken betydelse utomhusverksamhet och utemiljöer har för förskolan i ett nordiskt sammanhang. Förskolornas utemiljöer är likartade i utformning, med liknande lekställningar, material och lekredskap. Således är de båda exempel på hur en modern förskolegård utformas och pedagogernas perspektiv beskriver hur de i deras nuvarande utformning stödjer verksamheten utifrån verksamhetens mål.

Genom intervjuer med förskolepersonalen dök perspektiv upp som beskriver både styrkor och svagheter på verksamhet i utomhusmiljöer. Både förskolornas egna gårdar samt andra utomhusmiljöer som används som stöd för verksamheten problematiseras. Personalen är färgad av tidigare erfarenheter, både från sin egen barndom men även från tidigare arbetsplatser, något som påverkar deras upplevelser. Forskning påvisar att vistelse i olika miljöer formar tankar kring den, vilket i sin tur påverkar hur man värderar miljöernas olika kvalitéer (Nordström, 2002) samtidigt som man blir formad av sina egna erfarenheter från barndomens lek (Chawla, 2002). Vad som kan utläsas utifrån pedagogperspektiven är att barndomen har en stark förankring till naturen och personalen ser vistelse i naturmiljöer som en viktig del av förskoleverksamheten.

Inomhusmiljön prioriteras i praktiken

Vad som kan konstateras är att förskolepersonalen vid förskolorna innehar bred kunskap kring hur en miljö bör svara mot barns behov för utveckling, lek och fysisk aktivitet. Denna kunskap bygger på erfarenheter av arbete vid olika förskolor och från olika barngrupper och genom jämförelser och observationer av hur barns utveckling påverkas av olika fysiska miljöer. Perspektiven förhåller sig till målen med förskoleverksamheten, vilka presenteras i både *Daghemmens och gruppfamilje-daghemmens arbetsplan* (Mariehamn, 2017) och *Grunderna för förundervisningen i den åländska barnomsorgen* (Ålands landskapsregering, 2013). Personalen syftar till den fysiska aktiviteten, leken, samspelen, lärandet och utvecklingen som prioriterade områden inom verksamheten, vilka står i centrum oavsett vilken miljö som verksamheten brukar. Barndomen är en kritisk tid för

barns utveckling (Azlina & Zulkiflee, 2012) och barn lär sig om sin omvärld genom om att fysiskt interagera med den (Cosco, 2007). Daglig vistelse i miljöer skapar möjligheter för barn att plocka upp information från dessa. I en förlängning blir barnens perception och handlingar sammanvävda genom att både bli påverkade av miljön och att påverka den själva.

Samtidigt som utevistelsen ses som en stor del av förskoleverksamheten är inomhusverksamheten ändå främst prioriterad och detta härleds till att förskolorna ännu är nya och rutiner inte helt inkörda. Eftersom barnen är ute en stor del av dagarna, skapas därför frågan varför inomhusmiljön prioriteras. Vilka element i inomhusmiljön ses som viktigare stöd för att nå verksamhetsmålen? Inomhusmiljöerna är generellt mer formbara med flyttbara möbler och föremål. Gårdarna som främst innehåller statiska lekredskap går därför inte att använda för annat än de syften de är formade till. Således skapas uppfattningen att personalen inte har samma kontroll eller lärandemöjligheter i utemiljön som inomhus, något som även kommer diskuteras vidare i diskussionen.

Utemiljö som medfostrare är ideal men inte verklighet

Att ha möjlighet att få vistas utomhus flera gånger per dag ses som en grundläggande faktor i förskoleverksamheten. Personalen är väl medveten om de positiva effekter som utomhusvistelse kan föra med sig. Med utgångspunkt från *Grunderna för förundervisning i den åländska barnomsorgen* (Ålands Landskapsregering, 2013) arbetar personalen för att barnen ska utvecklas fysiskt, emotionellt, socialt och kognitivt. Varje barn kan utveckla sin motorik, koordinationsförmåga och kroppsuppfattning med hjälp av vuxenledd rörelselek, andra lekar och promenader i skog och mark. Fysisk aktivitet beskrivs som en del av den dagliga rutinen med effekter på inlärning och koncentration. Det finns även en medvetenhet kring att barn idag har en mer stillasittande vardag (Ålands landskapsregering, 2016) vilket gör att olika utomhusfokuserade aktiviteter utförs i verksamheten specifikt för att få barnen i rörelse och en medvetenhet kring pedagogens roll för barns stimulans (Granberg, 2011) existerar jämsides med tanken om utomhusmiljön som medfostrare. Barn anses anpassa sig till den miljö de är i och denna miljö kan vara mer eller mindre aktiverande. Detta beskrivs av Mårtensson (2004) som en outtalad tillit till att en process uppstår sker mellan barn och miljö oberoende miljöns förutsättningar. Inom dessa tankegångar diskuteras således inte utformningen av förskolegårdarna desto mer, utan principen att barn behöver vara ute och röra på sig anses som grunden för en fungerande och utvecklande förskola. Därför kan det ses som ett risktagande att skapa en tillit till att utemiljön främjar fysisk aktivitet, oavsett dess utformning. Att personalen ofta använder sig av ledda aktiviteter för att få igång barnen tyder på att utemiljöerna, så som de är utformade idag, inte stödjer barnens aktivitet till den grad som önskas.

Övertygelse och frustration kring bristen på naturkontakt

Idén med att vistas ute varje dag är en viktig princip inom förskoleverksamheten och vissa miljöer beskrivs som tydligt hälsofrämjande för barnen, miljöer som inte går att finna vid förskolornas egna gårdar. Exempel på detta är skogsmiljöer och miljöer med stort utbud av naturligt material. Särskilt var uppmärksammandet av en förändring i leken och lekstrukturerna i sådana miljöer. Förskolepersonalen upplever att fantasileken får en helt annan näring i skogsmiljöer, samtidigt som det upplevs som att barnen där skapar nya sociala constellationer, vilket stödjer samspelet mellan barnen. Att röra sig från gården till

dessas miljöer anses viktigt, då det är nyttigt att besöka andra platser än bara den egna gården. Samtidigt beskrivs en önskan om skogsliknande miljöer på gårdarna, då det saknas den mängd naturlig grönska som upplevs nödvändig för barns möjlighet till variationsrik lek och rumsskapande. Behovet av att gå ifrån gårdarna för att hitta dessa miljöer är därför stort men medför också en logistikproblematik. Det beskrivs som svårt att hitta möjlighet att gå till skogen i den utsträckning som önskas, då vissa barn ibland behöver extra stöd samtidigt som det behöver finnas tillräcklig personalstyrka.

Denna medvetenhet kring naturmiljöernas hälsofrämjande krafter stöds av forskning. Granberg (2000) menar att naturen är en oändlig källa av upplevelser som stödjer fantasin i rollerkar, konstruktionsleksaker och kreativa uttryck, då naturmaterial ofta har föränderliga former. Samtidigt som leken stöds av de naturliga materialen, så förbättras barnens helhetshälsa, både på psykiska och fysiska plan. Medvetenheten kring detta i relation till uppfattningen kring de egna gårdarnas utformning påvisar att personalen uppfattar gårdarna som otillräckliga för vad som anses som hälsofrämjande utemiljöer, så som de beskrivs i arbetsplanen och grunderna för förundervisningen. Inom dessa policydokument ligger en tyngd vid att miljön ska inbjuda till aktiv kreativ lek och stödja barnets nyfikenhet samtidigt som den skall stimulera barnets lust till rörelse och där barnen har möjlighet att upptäcka och utforska. Personalen själva uppfattar gårdarna som tråkiga tack vare bristen på naturmaterial. Att det vilar en sådan tyngd vid naturens inverkan på barn och deras lek kan jämföras med Halldén (2011) som påpekar att det idag blivit normativt att tala om naturen och barns relation till den. Således beskrivs en diskrepans mellan förskoleverksamhetens mål och gårdarnas faktiska kvalitéer, då nyfikenhet, upptäckande och kreativitet kopplas ihop med naturliga material.

Barns möjlighet till upptäckande kopplas även ihop med vilka sinnesupplevelser som stöds i utemiljöerna. I grunderna för förundervisningen förklaras att barn lär med hela kroppen och alla sinnen. Personalen uppfattar att gårdarnas kvalitéer försvårar helhetsupplevelser med kroppens sinnen; hörsel, känsel, lukt, syn, smak. För att tillmötesgå dessa behov förskolorna därför återigen söka sig till andra miljöer. Bristen på naturliga miljöer vid förskolorna skapar en avsaknad av att se årstidernas växlingar, vilket är en del av förskolornas mål för lärande. Barn knyter kunskap till årstidernas föränderlighet (Granberg, 2000). Att det inte finns element som stödjer att se, känna eller dofta förändringarna försvårar pedagogernas möjlighet till att nå dessa verksamhetsmål i fullgod utsträckning. På grund av att upplevelsen av vår och höst som går förlorad, som till största del beror på underlaget av barkflis, fokuseras sinnesupplevelserna till hur olika väderförhållande såsom snö, regn och sol samt de fysiska elementen i miljön stödjer det kinestetiska sinnet (upplevelser av hur kroppen rör sig) det termoeptiska sinnet (upplevelser av värme och kyla) samt det vestibulära sinnet (balanssinnet). Samtidigt är det omöjligt att reglera väderförhållanden, vilket gör det svårt att upprätthålla en variation av de väderelementen vilket stödjer de resterande sinnesupplevelser som beskrivs är av vikt för barnens lärande.

Lekredskap som en stomme en idé att äntligen göra upp med?

Idealet för hur en förskolegård skall vara utformad bygger på idén om en integration av grönska och lekredskap. De konstgjorda lekredskapen ses som en bas för vad barn behöver

på en förskolegård, men frågan är om detta är en imaginär garant, då denna bas inte räcker till för allsidig rörelse. Detta kan kopplas både till personalens egna beskrivningar där de själva anser att de behöver aktivera barnen med hjälp av motorikbanor och ledda lekar samtidigt som forskning påvisar att en integrering av naturliga element och lekredskap skapar lekflöden av både livlig och lugn karaktär (Mårtensson, 2009). Granberg (2000) påpekar även att förskolegårdars lekredskap ofta motsvarar behovet för barnens motoriska utveckling, samtidigt som det behövs möjlighet att möblera om miljöerna för att skapa flexibilitet. Detta är något som upplevs svårt med monterade lekredskap då deras former är permanenta och icke föränderliga. Lekredskapen kan således bli vad Grahn m.fl. (1992) kallar isolerade öar där redskapen är så definierade att leken kan bli statisk. De vida, önskade erfarenheterna blir då bristfälliga.

Resonemanget att lekredskapen ses som en stomme och naturliga miljöer som ett komplement behöver problematiseras. Kylin (2010) menar samtidigt att det är svårt att definiera vad som skapar stimulering och vilja för barn att röra på sig, och genom ett biologiskt resonemang kan man således bortse från de kulturella och sociala aspekterna som innefattar möjligheten att förändra en plats, eftersom det biologiska resonemanget till stor del handlar om idén att skapa tillräckliga ytor och plats för aktivitet. Frågan är då om människan idag blivit bortkopplat från den naturliga världen och att man istället väljer att utgå från den byggda miljöns möjligheter. Att det finns en önskan om naturliga miljöer blir därför bara något extra, istället för att vara det ursprungliga.

En mindre tillrättalagd miljö med möjlighet till utmaning, utforskande och skapande

Personalen poängterar vikten av att barn måste få möjlighet att tänka själv, att finna utmaningar de inte provat förr. Detta upplevs delvis problematiskt på en förskolegård vars utformning fokuseras till statiska lekredskap, då det inte finns möjlighet att möblera om miljöerna och skapa något eget. Återigen tillskrivs värdet av flyttbara element, något som det idag på gårdarna inte finns tillräckligt av. Förskolepersonalen pekar på att deras nuvarande gårdar ej känns tillräckligt variationsrika där barnens lek till viss del blir tillrättalagd där den fria fantasin inte får ett tillräckligt stort utlopp för barnens möjlighet till upptäckande och utforskande.

Vidare beskrivs svårigheten att skapa utmaningar för de äldre barnen. Barnen lär sig med tiden hur förskolegården fungerar och lekredskapens olika möjligheter. De upplevs således tröttna på miljön ifall de under många år har gått på samma förskola. Förskolepersonalen menar att barn behöver utmaningar för att kunna utveckla både sin fysiska och kognitiva förmåga. En informant beskriver detta genom att de behöver söka sig från gården för att hitta svårare element för barnen att pröva sina förmågor på. Sandseter (2010) beskriver dessa utmaningar som risky play – ett sätt där barnen vågar pröva sina förmågor utan att riskera att skada sig. Detta är ett naturligt driv som barn behöver i leken, då spänninghalten och barns mod således får utrymme att utvecklas. Personalen har således en tilltro till att barnen har större förmågor än man tror, och de utmaningar som finns på gårdarna är inte tillräckliga. Detta betyder att det behöver ifrågasättas på vilket sätt man mäter vilka förmågor barn har, och vilka förmågor de ännu bör kunna få möjlighet att utveckla i sin förskolemiljö, utan att behöva söka sig annanstädes. Frågan är om de enskilda barnens nivåer underskattas för vad de kan klara av och att det finns en tilltro till en tillräcklig spänninghalt i nuvarande klätterställningar.

Utomhus får barnen möjlighet till en mer fri lek där de får röja, springa och ropa mer än inomhus. Samtidigt är barn placerade i miljöer där villkoren är satta av vuxna (Faskunger, 2008). Det sociala tankesättet kring en plats påverkar användningen av den och således uppfattning om vad tillåten fri lek är (Björklid, 2005). Ett exempel är att barn ofta är begränsade att gräva på vissa ställen, främst i sandlådan, samtidigt som sanden inte får förflyttas från sandlådan. De föremål som är i lekstugan är menade att stanna där, samtidigt som annat material inte får tas in. Det fria begränsas således tack vare att förskolegårdarna är ordnade genom en viss utformning och används genom ett tankesätt och genom en viss uppfattning om ordning och reda. Personalen hamnar således i en konflikt i tanken om att bibehålla den 'ordnade' strukturen som de tilldelats på gårdarna, samtidigt som de önskar att barnen får möjlighet till mer fri lek utomhus. Frågor som behöver diskuteras vidare är således vad fri lek egentligen innebär och idén kring begreppet lekstuga och dess möjligheter. Detta kan även relateras till vad Grahn m fl. (1997) menar skapar isolerade öar i omgivningen, där miljöerna begränsas mer verbalt än fysiskt, vilket kan orsaka att barn har svårt att uppleva en helhet i miljön. Leken kan förklaras som en aktivitet som utvecklar problemlösning, och informellt lärande och sinnliga upplevelser skapas på platser där barn inte förväntas vara, genom olydnad och risktagningar (Bundy, m.fl., 2009). Således finns begränsningar som är inneboende i hela verksamheten, utifrån regler och attityder (Stephenson, 2002).

Personalen upplever således att barnen har mer fri lek utomhus, samtidigt som fallet inte alltid är så. Fri lek för en vuxen är inte fri lek för barn och att försöka skapa en förståelse för denna skillnad är av vikt för att både barn och vuxna skall skapa ett fungerande samspel. De positiva följder som kan komma ur friheten att gräva där barn själva vill, och använda lekstugan på det sätt de vill och behöver för att göra en plats till sin bör diskuteras för att undvika att för barn betydelsefulla lekvärden inte bortfaller.

Mer stöd till socialt samspel

Det sociala samspelet är en viktig faktor för en fungerande förskoleverksamhet. Att skapa möjligheter för social utveckling hjälper barn att skapa en egen identitet och förmågan att kommunicera (Wikare, Berge & Watsi). På olika sätt bidrar utemiljön till att skapa samspel och förskolepersonalen pekar på flera faktorer och element som underlättar gemenskapsbildandet och som minimerar konflikter, där barnen finner harmoni i leken tillsammans. Exempel på detta är en miljö som är utformad så att barnen kan uppleva rum i rummet, där de kan dra sig undan tillsammans och utveckla fantasi- och rollekar ostört. Stora öppna ytor försvårar detta, eftersom barnen inte upplever att de kan få en plats de kan kalla sitt eget. Möjlighet att bygga koja, leka under buskage, sitta tillsammans på en trappa eller en gunga anpassad för flera barn var element som poängterades som viktiga i samspelssammanhanget. Föremål och platser har en viktig innebörd för sociala sammanhang (Berkhuizen, 2014), och i och med att miljön används i leken är det därför viktigt att diskutera hur en fysisk plats eller ett fysiskt föremål kan skapa eller förhindra utveckling av det sociala samspelet. Granberg (2000) menar att både öppna och slutna ytor är nödvändiga så att barnens gemensamma och skilda intressen och behov inte hamnar i konflikt. Att ta tillvara på platser som upplevs som rum i rummet och undanskymda vrår bör därför prioriteras. Gårdarna består till största del av stora, öppna ytor vilket försvårar känslan av rumslighet vilket i sin tur påverkar den sociala lekens möjligheter.

7.2 Hur uppfattar förskolepersonalen den fysiska planeringen och dess prioriteringar?

Studiens andra delfrågeställning *Hur ser mötet ut mellan förskolepersonalens perspektiv och den fysiska planeringen?* försöker vidare undersöka hur dialogen och samarbetet mellan förskoleverksamhet och fysisk planering ser ut ur personalens perspektiv och vilka konsekvenser den fysiska utformningen har på förskoleverksamheten. Att bemöta en sådan fråga är viktig, då de som planerar miljöerna har stor delaktighet i hur verksamheten sedan kan stödjas av den fysiska miljön och vilka möjligheter som kan skapas på gårdarna för barnens bästa.

Säkerhet som inte utarmar miljön

När en förskolegård planeras prioriteras ett säkerhetsperspektiv. Idag ligger fokus vid att lekutrustningen skall vara så säker som möjligt, där risken för olycksfall skall minimeras och slitage skall repareras. Förskolepersonalen uppfattar samtidigt att säkerhetsfrågan har blivit mer uppmärksammas idag än vad den varit förr. Vissa frågor som tillräckliga avsatser att stå på eller räcken vid gungor önskas dock problematiseras. Ur personalens eget perspektiv väcker säkerhetsfrågan många frågor, då de ser hur lekredskapen används varje dag. Vissa godkända lekredskap uppfattas som vådliga för barnens trygghet. Samtidigt tycks de begränsningar som utvecklats med tiden göra att lekvärden bortfaller där utmaningarna blir färre. Personalen menar att det inte går att skapa en helt riskfri miljö. Att diskutera eventuella faror och att använda pedagogik för att lära barnen sunt förnuft, är något som därför förespråkas.

Barnens hälsa är prioriterad i teorin men i praktiken tycks man inte känna att man kan agera offensivt och påverka utformningen på grundval av detta. Under de varmaste månaderna finns en oro att barnen blir utsatta för en för hög dos av direkt solljus. En av förskolegårdarna upplevdes helt sakna former av ordnat solskydd, och den andra hade delvis samma problematik. Populära lekelement, såsom sandlådan, var extra utsatt för solen. Att barnen riskerar att bränna sig, eller börja må dåligt av värme och uttorkning, diskuterades således mycket. Förskolepersonalen behöver därför ta till strategier för att undvika detta, såsom att undvika att vara ute under de varmaste timmarna eller att be barnen uppsöka skugga oftare. Samtidigt kan även personalen uppleva att det är ansträngande att arbeta vid sådana tillfällen, och återopade träd som det bästa och mest naturliga solskyddet, något som inte upplevts som en prioritering på gårdarna. Boldemann m fl (2006) har i sin forskning visat att utemiljöer som är rika på buskage och träd skapar naturliga solskydd, samtidigt som barn i sådana miljöer rör på sig mer. Bränström, m.fl. (2006) har påvisat att barn idag utsätts i för stor grad för UV-strålning och detta är något Boldemann, m.fl. (2006) menar medför risk för utvecklandet av hudcancer.

Även forskningen påpekar vikten av att balansera säkerhet med utmaning och lekvärden, speciellt när en plats är ämnad för åldersintegrering (Cosco, 2007). Säkerhetsreglerna som följs vid utvecklandet av lekplatser utformning blir ofta definierade utav dessa vilket även påverkar hur platser i sin tur används och uppfattas. Detta smittar av sig på hur personalen förhåller sig till hur barnen får röra sig och använda förskolegårdarnas fysiska element samtidigt som en ökad känsla av föräldrars oro för eventuella olycksrisker bidrar. Ett exempel på en viktig faktor i säkerhetsfrågan är användningen av barkflis under lekredskap, vilket ska dämpa vid eventuella fall. Barken har, istället för att endast fungera som dämpningsmaterial, blivit gårdarnas huvudsakliga underlagsmaterial, något som

förskolepersonalen ställer sig frågande till. Cosco (2007) menar att beslut, som användandet av skyddsmaterial, ofta har sin grund i externa begränsningar såsom budget och den fysiska platsens storlek istället för de pedagogiska mål personalen har angående barnens allsidiga hälsa.

En förskolegård skall vara säker, för att förhindra olyckor. Således behöver en diskussion lyftas där säkerhetsbegreppet problematiseras mer än vad det gör idag. Barns möjligheter till värdefull lek skall inte falla bort på grund av de regleringar som finns. En fysisk miljö kan både vara säker och fylld av lekvärden. För att denna balans skall existera, behöver lekvärdesfaktorn vara en lika stor del i den fysiska planeringen som säkerhetsfrågan. Samtidigt som det finns ett fokus på att minimera olycksriskerna med hjälp av avstånd och underlag vid lekredskap prioriteras inte resterande fysiska miljöer på samma sätt, utan ansvaret läggs på personalen att finna lösningar för att undvika de farliga hälsorisker som kommer med solen. Således saknas ett helhetstänk där också andra hälsorisker är av lika stor betydelse för att säkerställa barnens allsidiga hälsa.

Brist på kommunikation mellan förskolan och de fysiska planerarna

Utifrån intervjuerna med förskolepersonalen tolkas ett glapp i dialogen mellan förskolepersonal och planerare, trots att personalen önskar vara delaktig i planeringen. Förskolepersonal med långvarig erfarenhet och arbetspraktik har betydelsefull kunskap kring hur miljöer fungerar stödjande för barn samtidigt som de har ett perspektiv på hur utvecklingen kring den fysiska planeringen förändrats med tiden. Samtidigt har nyexaminerad förskolepersonal ett driv och en vilja att skapa hälsofrämjande miljöer för barn med bred och färsk kunskap kring den moderna teoribildningen inom pedagogik. Ett återstående problem ligger i det faktum att det från tid till tid råder platsbrist inom barnomsorgen. Snabba beslut behöver tas för nyöppnandet av förskolor, vilket gör att en eftertänksam planering, vilken är tidskrävande, blir åsidosatt för att möta kommuners behov av förskoleplatser. Personalen uppfattar inte att de får gehör för vad som behöver åtgärdas på gårdarna. Förståelsen för tids- och resurbrist finns, vilket gör att de till slut ger upp, vänjer sig vid situationen och försöker göra det bästa utav det.

Samtidigt upplevs det från personalens sida att det finns möjlighet till ett öppnare klimat angående införandet av barnperspektiv i planeringssammanhang. Att barnen fått ge önskemål för utemiljön på Förskola B upplevdes positivt. Dock är frågan om barns perspektiv verkligen kom fram i planeringsstadiet, då det enda som tillmötesgicks var gungor och andra lekredskap, fastän det enligt personalen efterfrågades klätterträd. Således ställs frågan om inte utformningen av gården skulle blivit densamma ifall barnen inte tillfrågats? Det är således viktigt att problematisera hur barnperspektiv definieras. Detta inkluderar hur frågorna ställs till barn och hur dessa svar sedan behandlas i planeringsprocessen.

Ansvariga för den fysiska planeringen påpekar att personal tillfrågas när nya gårdar skall planeras och att de har tillit för att förskolepersonalen vet vad barnen behöver. De perspektiv personalen har gett i denna studie, både gällandes hälsofrämjande och utvecklande fysiska miljöer för barn och vad personalen önskar skulle finnas gårdarna stämmer inte överens med hur gårdarna är utformade. Därför bör det diskuteras hur kommunikationen mellan personal och planerare skulle kunna utvecklas för att säkerställa barnens behov.

Spara naturmark!

I Grunderna för förundervisning inom landskapet Åland (2013) står att barnen skall kunna påverka sin lekplats och därför bör delar av naturmark om möjligt sparas när miljöerna planeras. Vid Förskola B, som tidigare bara bestod av skogsmiljö, skalades allt av och istället fylldes gården av barkflis. Flera informanter beklagar sig över detta, då barken uppfattas som tråkig och använd i för stor utsträckning. Det finns således en uppfattning att förskolegårdar ofta slätas ner för att byggas upp igen. Skogsmiljöer med sin varierade terräng och topografi skapar möjligheter till flexibilitet, utforskande och undanskymda vrår (Granberg, 2000). Att ingen del av skogsmiljön sparades tros bero på grävmaskinernas behov av framkomlighet. Förskolepersonalen poängterade ofta skogsmiljön som en miljö som skapar näring för barns lek, vilket är i linje med att det idag har blivit normativt att prata om naturens positiva betydelse för barn och deras hälsa (Halldén, 2011). Således skapar detta frågetecken när det gäller planeringen av barns miljöer, då de naturliga miljöerna på förskolegårdar inte prioriteras och istället blir ersatta med konstgjorda lekmaterial och lekredskap. Kylin (2004) talar om svårigheten med att planera för sociala och kulturella värden, då dessa inte lika enkelt kan kvantifieras i en grafisk ritning. Kan det på samma sätt vara problematiskt att planera för naturliga miljöer, då dessa inte på samma sätt kan förvaltas och vara baserade på säkerhet? Vidare behöver denna riktlinje diskuteras, då naturmark skall sparas om möjligt. Gräs, träd, buskar och liknande element har tagits bort, vilket gör att det bör ifrågasättas varför det inte funnits möjlighet att spara dessa. Eftersom det är element som enligt personalen uppfattar som viktiga för verksamheten har dessa perspektiv inte belysts eller inte blivit uppmärksammade i planeringsstadiet. Samtidigt är inte riktlinjen lagstadgad vilket gör att frågan kan uppfattas subjektivt. Personalen uppfattar att beslutsfattarna inte är tillräckligt insatta i miljöns betydelse för barnen vilket gör att viktiga faktorer förbises. Önskvärda riktlinjer saknas både gällandes yta och utformning. Tydligare och fler riktlinjer som baseras på forskning kring hälsofrämjande miljöer för barn underlättar både planering och förvaltning av förskolegårdar. Förskolepersonal kan då känna en trygghet till att dessa följs samtidigt som de fysiska planerarna får större möjlighet att från början skapa stödjande evidensbaserade miljöer. I Sverige finns exempel på flera rapporter, riktlinjer och kriterier som används vid utformningen av förskolegårdar för en hälsofrämjande utemiljö för barn som man kan stötta sig på vid en utveckling av dem (Boverket, 2015, Statens folkhälsoinstitut, 2008, Skolhusgruppen, Movium & Arkus, 2014). Att ta del av sådana, underlättar planeringen samtidigt som det säkerställer viktiga aspekter för en hälsofrämjande miljö.

8. Avslutande reflektion

Att uppmärksamma pedagogernas perspektiv i planering och förvaltning av förskolors utemiljö är av stor vikt och bör värderas högre än vad det gör idag. Förskolepedagogerna arbetar med barn i dessa miljöer varje dag, och ser därför vilka behov som finns för barns lek, lärande och utveckling. De perspektiv som framkommit i studien kan med fördel vara användbart för utvecklandet av den fysiska planeringen.

Eftersom utevistelse i förskolan ses som en lika stor del av verksamheten i förskolan, behöver utomhusmiljöerna prioriteras i lika stor utsträckning som inomhusmiljöerna. För att detta ska ske behöver forskningen kring hälsofrämjande utemiljöer inkluderas i den fysiska planeringen. Evidensen för de hälsofrämjande aspekterna kan utvecklas till kommunala riktlinjer, där kvalitativa och kvantitativa värden och för barnens lek efterföljs. Några av de lekvärden har den personal som medverkat i studien uppmärksammat och kommer här sammanfattas.

Ledda aktiviteter i utemiljöer är viktiga för verksamheten. Personalen upplever dock att många barn kan känna sig rastlösa i de miljöer som idag är utformade för barn. Därför behöver personalen driva på aktiviteter mer, fastän de önskar att utevistelsen mer skall bestå av fri lek. Således önskas en utemiljö som är aktiverande, som skapar bättre utrymme för utvecklandet av barnens fantasi. Barn ser på världen på ett annat vis än vuxna, vilket gör att de kan använda sina förmågor i miljöer på andra sätt än vuxna. Ifall det finns utrymme för fantasifylld lek kan även andra förmågor utvecklas såsom samspel och balanserat risktagande.

En fantasifylld lek och ett fungerande samspel utvecklas exempelvis i miljöer som är fyllda på odefinierade, lösa naturmaterial. Att ta in naturen till förskolegårdar är därför en viktig aspekt för att ge näring åt leken. I barns värld kan dessa naturmaterial förändras till vad som behövs i den aktuella leken vilket gör att de kan användas i flera sammanhang. Samtidigt kan buskar, träd och andra naturliga komponenter i balans med konstgjorda lekredskap bygga upp en rumslighet, nyttig för barns samspel. Där kan egna ytor skapas och även göra rum för alla barns individuella behov, så att barn kan dra sig undan och få vara i fred från andra, något som är svårt att tillmötesgå på stora, öppna ytor.

Naturliga material förändras även under året. Årstidernas växlingar ses som ett stöd för varierat utforskande och experimenterande. Detta bidrar till barnens lärande och de skiftningar som sker stödjer barnens totala sinnesupplevelser genom doft-, syn-, känsel och hörselintryck som exempel. Lösa naturmaterial bidrar även till att gården inte blir lika tillrättalagd. Detta förenklar barnens möjlighet att göra platsen till sin, så de kan flytta, bygga och förändra elementen på egna villkor.

Samtidigt som det är av största vikt att skapa en säker miljö där risker minimeras, behöver säkerhetsperspektivet problematiseras. Att skydda barn från solen behöver vara lika viktigt som att en lekställning inte riskerar att vara farlig. Samtidigt skall inte säkerhetsperspektivet skapa en miljö som bidrar till att lekvärden bortfaller och miljön blir utarmad. Idag används barkflis i för stor utsträckning som underlag på gårdarna, fastän det endast bör användas under lekredskap. Istället för att vara en säkerhet vid vissa enskilda element, utarmar flisen miljöerna till den grad att miljöerna upplevs sterila.

Vid reflektion över vad som framkommit i studien väcks flera frågor som kan användas i vidare studier. När barns miljöer skall planeras kan det vara svårt att förstå barns perspektiv på världen. Barn är inte vuxna, och vuxna är inte barn. Det finns svårigheter både att förstå vad barn behöver, men detta betyder inte att det är omöjligt att åstadkomma en miljö som motsvarar barns behov. Den konklusion som kan tas utifrån denna studie är att det fortsättningsvis finns ett glapp i dialogen mellan brukarna av förskolegården och de som är ansvariga för den fysiska planeringen. Personalen som arbetar vid förskolorna frågar sig ofta var deras önskemål stannar upp och undrar varför de inte får gehör. De har en förståelse för en kommuns många göromål men tappar samtidigt tilltro för en fungerande dialog där deras behov för utomhusverksamheten belyses. När man läser arbetsplanen för förskolorna och grunderna för förundervisningen finns en strävan efter barns bästa möjliga vardag i förskolan när det gäller utveckling, lek och lärande samtidigt som de tillskriver högt värde till barnkonventionens mål. Men frågan hur dessa värden kan och bör tillämpas i den fysiska planeringen kvarstår.

Forskning som belyser de hälsofrämjande effekterna utemiljöer har för barn bör tillämpas ytterligare när det gäller fysisk planering. Idag finns ett fokus på att prioritera förskolors inomhusmiljö. När förskolor byggs eller startas i redan befintliga byggnader tas inomhusverksamheten i första beaktande, fastän utomhusverksamheten är en lika stor del av förskolan. Goda intentioner finns för att skapa säkra och upplevelserika utomhusmiljöer, men någonstans i processen så hamnar målsättningarna i slagskugga. Förskolepersonal uppskattar att vara utomhus och menar att barnen gör detsamma. För att skapa en förändring där utomhusmiljön ses som en lika stor resurs för förskoleverksamhet som inomhusmiljön, bör därför både förskolepersonal och förskolebarn få en lika stor involvering i denna planeringsprocess, liknandes den de får gällandes föremål och lekredskap som används inomhus.

Denna studie har utgått från förskolepersonalens perspektiv. Deras huvudsakliga intentioner med utevistelsen har ett fokus på fri lek där barnen får röja, springa, hoppa och röra på sin kropp. De efterfrågar därför en varierad utemiljö som bidrar som är aktiverande och innehållsrik, med både naturliga och byggda element. Denna skall samtidigt kännas trygg för både yngre och äldre barn. De önskar få mer gehör samtidigt som de i större utsträckning behöver kunskap om vad som är tillåtet och inte för att på egen hand kunna utveckla miljöerna till sina.

Lika intressant är de fysiska planerarnas perspektiv och hur de ser på möjligheter och begränsningar. För vidare studier skulle därför en belysning av deras syn på processen vara intressant.

9. Referenser

- Andersson, C (2011). *Åland – en kontext mitt emellan Sverige och Finland. En jämförande diskussion om hur man organiserar verksamheten för sexåringar i relation till styrdokument och resultaten i PISA*. Examensarbete i pedagogik. Lärarprogrammet. Akademin för utbildning och ekonomi. Högskolan i Gävle.
- Azlina, W & Zulkiflee, A.S (2012). A Pilot Study: The Impact of Outdoor Play Spaces on Kindergarten Children. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 38 (2012) s. 275 – 283
- Barnomsorgslag för landskapet Åland (2011). Mariehamn (2011:88)
- Björklid, P (2005). Närmiljö - hinder eller pedagogisk resurs? I: Johansson, M & Küller, M (red). *Svensk miljöpsykologi*. Lund: Studentlitteratur
- Boldemann, C, Söderström, M, Mårtensson, F, Moore, R, Cosco, N, Bieber, B, Pagels, P, Raustorp, A & Wester, U. (2015). The Health-Promoting Potential of Preschool Outdoor Environments: Linking Research to Policy. I: Lindsay, G & Morhayim, L (red). *Revisiting "Social Factors": Advancing Research into People and Place*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing
- Boldemann, C, Blennow, M, Dal, H, Mårtensson, F, Raustorp, A, Yuen, K & Wester, U (2006). Impact of preschool environment upon children's physical activity and sun exposure. *Preventive Medicine*, 42(4), 301-308.
- Boverket (2014). *Den europeiska landskapskonventionen*.
<http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/kulturvarden/andra-Styrmedel-for-kulturvarden/landskapskonventionen/> [2017-01-30]
- Boverket & Movium (2015). *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*. Boverket & Movium: Rapport 2015:8
- Braun, V & Clarke, V (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*. 3:2. s. 77-101
- Brodin, J & Lindstrand, P (2008). Utelek i ett mångkulturellt perspektiv. I: Sandberg, A (red) *Miljöer för lek, lärande och samspel*. Lund: Studentlitteratur.
- Bränström, Kristjansson, Dal, & Rodvall. (2006). Sun exposure and sunburn among Swedish toddlers. *European Journal of Cancer*, 42(10), 1441-1447.
- Buchert, P (2017). Vi borde ta landsbygden med oss in till stan. *Hufvudstadsbladet*. 7 mars
- Bundy, A.C, Luckett, T, Tranter, P.J, Naughton, G.A, Wyver, S.R, Ragen, J, Spies, G (2009) The risk is that there is 'no risk': a simple, innovative intervention to increase children's activity levels, *International Journal of Early Years Education*. 17:1. s. 33-45

- Chawla, L. (1999). Life paths into effective environmental action. *Journal of Environmental Education*, 31(1), s. 15–27
- Cosco, N (2007). Developing evidence-based design – environmental interventions for healthy development of young children in the outdoors. I: Thompson, C & Travlou, P (red). *Open space People space*. New York: Taylor & Francis
- Dahlgren, P (2017). Fortsatta problem för daghemmet Skutan. *Ålandstidningen*. 27 februari. Tillgänglig via: <http://www.alandstidningen.ax/nyheter/fortsatta-problem-daghemmet>. [2017-03-04]
- de Laval, S (2014). Skolans och förskolans utemiljöer. Kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö. Stockholm: Skolhusgruppen, Movium & Arkus
- Doctoroff, S (2001). Adapting the Physical Environment To Meet the Needs of "All" Young Children for Play. *Early Childhood Education Journal*, 29(2). s. 105-09
- Faskunger, Johan (2008). *Barns miljöer för fysisk aktivitet – samhällsplanering för ökad fysisk aktivitet och rörelsefrihet hos barn och unga*. Statens folkhälsoinstitut: Rapport 2008:33
- Folkhälsomyndigheten (2016). *Folkhälsan I Sverige 2016*. Halmstad: Folkhälsomyndigheten (Artikelnr: 16005)
- Folkhälsomyndigheten (2015). *Hälsa 2020: Ett policyramverk för sektorsövergripande insatser för hälsa och välbefinnande i WHO:s Europaregion*. Falun: Folkhälsomyndigheten (Artikelnr: 15008)
- Grahn, P & Bengtsson, A (2005). I: Blücher, G & Graninger, G (red.). *Den omvända ålderspyramiden*. Linköping: Stiftelsen Vadstena Forum. s. 111-154
- Grahn, P, Mårtensson, F, Lindblad, B, Ekman, A (1997). *Ute på dagis*. Alnarp: Movium
- Granberg, A (2000). *Småbarns utevistelse*. Stockholm: Liber
- Halldén, G (2011). *Barndomens skogar*. Stockholm: Carlssons bokförlag
- Halvorsen, K (1992). *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur
- Holloway, L & Hubbard, P (2013). *People and Place: The Extraordinary Geographies of Everyday Life*. New York: Routledge
- Jakobsson, A (2015). Stadens nya daghem öppnar på måndag. *Ålandstidningen*. 29 januari. Tillgänglig via: <http://m.alandstidningen.ax/nyheter/stadens-nya-daghem-oppnar-pa>. [2017-02-20]
- Jørgenson, K-A (2014). *What is going on out there? What does it mean for children's experiences when the kindergarten is moving their everyday activities into the nature-landscapes and its places?* Diss. Göteborg: Göteborgs universitet

Karlsson, R (2008). Lekens form och innehåll – gestaltningar av demokratiska aspekter i en förskolekontext. I: Sandberg, A (red). *Miljöer för lek, lärande och samspel*. Lund: Studentlitteratur.

Kvarnström, M (2016). Grannarna fick rätt – dagisgården sänks. *Ålandstidningen*. 3 November. Tillgänglig via: <http://www.alandstidningen.ax/nyheter/grannarna-fick-ratt>. [2017-02-20]

Kylin, M. (2004). Runda bollar i fyrkantiga hål – om fysisk planering med barnperspektiv. Ur: ”Från Koja till plan. Om barnperspektiv på utemiljön i planeringssammanhang. Doctoral thesis No. 2004:472, Inst. För landskapsplanering Alnarp.”

Kylin, M (2010). Stadsplanerarens dilemma. I: Lieberg, Mats & De Laval, S (red). *Den lärande staden*. Umeå: Borea.

Latvala, U-L (2015). *Folkhälsorapport*. Mariehamn: Ålands landskapsregering

Lerstrup, I (2016). *Green Settings for Children in Preschools. Affordance-based Considerations for Design and Management*. Diss. Frederiksberg: University of Copenhagen

Mariehamns stad (2016). *Daghemmens och gruppfamilje-daghemmens arbetsplan för verksamhetsåret 1.8.2016-31.7.2017*. Mariehamn.

Mariehamns stad (2017). *Mariehamn i siffror*. http://www.mariehamn.ax/organisation-arbete/Information_och_media/mariehamn-i-siffror/ [2017-02-14]

Mariehamns stad (2014). *Markanvändning*. <http://www.mariehamn.ax/stadsplanering-trafik/aktuell-generalplan/markanvandning/> [2017-02-13]

Mariehamns stad (2015). *Turism*. http://www.mariehamn.ax/organisation-arbete/Information_och_media/om-mariehamn/turism/ [2017-01-30]

Mattson-Eklund, B (2008). *50 år i barnens tjänst – Rädda Barnen på Åland 1959-2009*. Mariehamn: Rädda Barnen på Åland r.f.

Maynard, T & Waters, J (2007). Learning in the outdoor environment: a missed opportunity?, *Early Years*, 27:3, 255-265

Moore, L. L., Gao, D., Bradlee, M. L., Cupples, L. A., Sundarajan-Ramamurti, A., Proctor, M. H., Ellison, R. C. (2003). Does early physical activity predict body fat change throughout childhood? *Preventive Medicine*, 37(1), 10–17.

Morgan, D.L (1997). *Focus groups as qualitative research*. 2 uppl. Thousands Oaks: SAGE Publications, Inc

Mårtensson, F, Boldemann, C, Söderström, M, Blennow, M, Englund, J-E & Grahn, P. (2009). Outdoor environmental assessment of attention promoting settings for preschool children. *Health and Place*, 15(4), 1149-1157.

Mårtensson, F, Lisberg Jensen, E, Söderström, M & Öhman, J (2011). *Den nyttiga utevistelsen: Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang*. Naturvårdsverket: Rapport 6407

Mårtensson, F (2004). *Landskapet i leken – en studie av leken på förskolegårdar*. Diss. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet

Nikander, E (2010). *Barn och ungdomars hälsa på Åland – en hälsorapport*. Mariehamn: Ålands landskapsregering

Nordström, M (2002). *Instängd på platsen – En miljöpsykologisk analys av upplevelsen att växa upp och bo i ett segregat bostadsområde*. Stockholm: Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet.

Plan- och byggförordning för landskapet Åland (2008). Mariehamn. (ÅFS 2008:107)

Plan- och bygglag för landskapet Åland (2008). Mariehamn (ÅFS 2008:102)

Recommendation CM/Rec(2008)3 of the Committee of Ministers to member states on the guidelines for the implementation of the European Landscape Convention (6 february 2008)

Remmer, C (1999). *Mariehamns stads historia 1961-1986*. Mariehamn: Mariehamns stad.

Rädda Barnen Åland (2017). *Barnkonventionen*. <http://www.raddabarnen.ax/vad-gor-vi/barnkonventionen> [2017-02-08]

Sandberg, A & Vuorinen, T (2008). Barndomens lekmiljöer – förr och nu. I: Sandberg, A (red). *Miljöer för lek, lärande och samspel*. Lund: Studentlitteratur

Sandseter, E.B. (2010). *Scaryfunny, A Qualitative Study of Risky Play among Preschool Children*. Diss. Trondheim: Norwegian University of Science and Technology

Sheridan, S, Pramling Samuelsson, I & Johansson, E (2009). *Barns tidiga lärande - En tvärsnittsstudie om förskolan som miljö för barns lärande*. Göteborg studies in educational sciences 284. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis

Starrin, B & Renck, B (1996). Den kvalitativa intervjun. I: Svensson, P-G & Starrin, B (red.). *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur

Stephenson, A (2002) Opening up the outdoors: Exploring the relationship between the indoor and outdoor environments of a centre. *European Early Childhood Education Research Journal*, 10:1. s. 29-38

Storli, R. & Hagen, T.L (2010). Affordances in outdoor environments and children's physically active play in pre- school. *European Early Childhood Education Research Journal*, 18: 445-456.

SvD (2016). Hopträngda barn. *Svenska dagbladet*. Tillgänglig via: <https://www.svd.se/om/hoptrangda-barn> [2017-02-27]

Söderström, M, Boldemann, C, Sahlin, U, Mårtensson, F, Raustorp, A & Blennow, M. (2013). The quality of the outdoor environment influences childrens health -- a cross-sectional study of preschools. *Acta Paediatrica (Oslo, Norway : 1992)*, 102(1), 83-91.

Tallhage Lönn, I., & Sverige. Boverket. (2000). *Unga är också medborgare : Om barns och ungdomars inflytande i planeringen* (1. uppl. ed.). Karlskrona: Boverket.

UNICEF (2017). *Barnkonventionen*. <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#short> [2017-02-08]

Vetenskapsrådet (2011). *God forskningssed*. Rapport: 1:2005. Stockholm: Vetenskapsrådet

World Health Organization (2013). *Nutrition, Physical Activity and Obesity Finland*. Tillgänglig via: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0008/243296/Finland-WHO-Country-Profile.pdf?ua=1 [2017-05-01]

World Health Organization (1995). *Protection against exposure to ultraviolet radiation*. Geneva: WHO/EHC/UNEP.

Wikare, U, Berge, B & Watsi, C (2006). *Förskola, skola, fritidshem*. 3 uppl. Stockholm: Liber

Ålands lagtings beslut (2009). Mariehamn. (ÅFS 2009:43)

Ålands landskapsregering (2013). *Grunderna för förundervisningen för barnomsorgen i landskapet Åland*. Mariehamn: Ålands landskapsregering.

Ålands landskapsregering (2015a). *Samhällsplanering, byggande och bostäder*. Tillgänglig via: <http://www.regeringen.ax/infrastruktur-kommunikationer/samhallsplanering-byggande-bostader> [2017-02-13]

Ålands landskapsregering (2015b). *Åländsk lagstiftning*. Mariehamn: Ålands landskapsregering. Tillgänglig via: <http://www.regeringen.ax/alandsk-lagstiftning> [2017-02-27]

ÅMHM (2017). *Miljö och hälsoskydd*. Tillgänglig via: <http://www.amhm.ax/>. [2017-03-09]

ÅSUB (2016). *Barnomsorg efter kommun 2015*. [tabell]. Mariehamn: Ålands statistik och utredningsbyrå. Tillgänglig via: <http://www.asub.ax/sv/statistik/verksamhet-inom-kommunernas-socialtjanst-2015> [2017-02-09]

Bilagor

Bilaga 1: Informationsblad till föräldrarna

Hej!

Mitt namn är Tua Granholm och jag studerar landskapsarkitektur med inriktning mot miljöpsykologi vid Sveriges lantbruksuniversitet. Nu under våren skriver jag min masteruppsats, där mitt fokus ligger på att undersöka daghemsgårdar och hur verksamhet vid barnens utevistelse bedrivs vid daghem här i kommunen.

Jag kommer vara här på dagis några dagar för att intervjua personalen och undersöka hur utemiljön används. Den information jag samlar in kommer endast jag och mina lärare att ta del av och vid presentationer ligger fokus på hur verksamheten fungerar i stort. Namn på personal och barn kommer att bytas ut om det görs beskrivningar av enskilda händelser och foton av utemiljön tas när barnen inte är på plats.

Har ni frågor angående studien? Kontakta gärna mig eller min handledare så berättar jag mer.

Tua Granholm
tuagranholm@gmail.com
+3584573421366

Handledare:
Fredrika Mårtensson
Universitetslektor vid Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi
fredrika.martensson@slu.se

Bilaga 2: Intervjuguide föreståndare

Din roll som föreståndare/pedagog

- Hur länge har du arbetat inom barnomsorgen och vilka roller har du haft?
- Hur ser din roll ut idag, på detta daghem?

Daghemmet

- Hur ser barngruppen ut?
- Hur ser personalgruppen ut?
- Kan du beskriva hur en vanlig dag på daghemmet ser ut? Rutiner, aktiviteter?
- Arbetar verksamheten ifrån teoribildningar angående barns hälsa, utveckling och lärande?
- Beskriv en vanlig utevistelse, hur länge, vad gör ni?

Miljöerna

- Hur var ni involverade i utformningen av miljöerna/samarbetet med planerarna?
- Vilka egenskaper efterfrågar ni i en utemiljö när den skall planeras/förvaltas?
Till Skutan: Hur ser er planeringsprocess ut just nu?
- Vilken känsla får du av resultatet?
- Vad är du speciellt nöjd med/mindre nöjd med?
- Har ni möjlighet att omforma gården efter behov, och isåfall, i vilken utsträckning?
- Hur ser du på gårdsstorleken? Känns ytan tillräcklig?
- Hur använder ni utemiljön för att nå verksamhetens mål – barnets allsidiga utveckling?
Fysisk,
social,
kognitiv,
emotionell utveckling?
- Hur ser gårdens rumslighet ut? Zoner för olika aktiviteter?
- Hur kompletterar ni daghemmets utemiljö?
- Hur ser du på relationen på mellan säkerhet/utmaning?
- Anser du att utegården/platserna för lek är tillgängliga för alla?
- Hur tänker du kring vegetationsaspekten – eftersträvar ni naturliga miljöer?

Barnen

- Vilken involvering kan barnen ha i planering/förvaltning av utegården?
- Vilken uppfattning har du av barnens trivsel på gården?
- Barn lär med alla sinnen. Hur stödjer er utemiljö dessa upplevelser?
- Hur stödjer er utemiljö möjligheten att upptäcka och utforska sin omgivning?
- Vilka lekteman uppfattar du som vanligast bland barnen?
- På vilka sätt uttrycker barnen sin kreativitet på gården?
- Finns det vissa platser som är du ser att är speciellt viktiga för barnen?
- Vilka platser använder barnen för fartfylld lek?
- Vilka platser skapar utmaningar för barnen?
- Vilka platser använder barnen för att vila och vara ifred?

- Kan du beskriva en samspelssituation på gården?
- Hur underlättar ni samspelet på gården? (Turtagning, samarbete, hänsyn)
- Finns det element på gården som barnen ofta hamnar i konflikt kring?
- Vilka aktiviteter får barnen utrymme att göra på utegården som de inte får göra inomhus?
- Känner du att barnens aktiviteter ofta känns tillrättalagda, utefter de element som finns på gården?
- Brukar barnen prata om utemiljön, och isåfall hur?
- Hur ser barnens lek ut beroende på väder/årstider? Snö, regn, blåst, solsken

Personal

- Hur uppfattar du personalens trivsel på gården?
- Hur uppfattar du personalens möjligheter till verksamhetens mål i utemiljön?
- Hur ser personalens samspel/lek med barnen ut på gården?
- Känner personalen att det behövs ha regler på gården? Vilka är reglerna som barnen behöver följa?

Andra tankar..

- Vilka utvecklingsmöjligheter finns för gården?
- Hur ser en utopisk utegård ut från ditt perspektiv?

Övriga tankar om verksamheten på gården?

Bilaga 3: Intervjuguide förskolepersonal

Er roll som personal

- Hur länge har ni arbetat inom barnomsorgen och vilka roller har ni haft?
- Hur ser er roll ut idag, på detta daghem?

Daghemmet

- Beskriv en vanlig utevistelse, hur länge, vad gör ni?

Miljöerna

- Vilken känsla har ni av utegården idag?
- Känner ni att ni kan använda utemiljön för att nå upp till arbetsplanens mål? Isåfall hur? Vilka element anser ni annars att saknas?
- Vad är ni speciellt nöjda med/mindre nöjda med på gården?
- Har ni möjlighet att omforma gården efter behov, och isåfall, i vilken utsträckning?
- Hur ser ni på gårdsstorleken? Känns ytan tillräcklig?
- Hur använder ni utemiljön för att nå arbetsplanens mål?
Fysisk, social, kognitiv, emotionell utveckling?
- Vilka aktiviteter kan ni flytta utomhus?
- Hur ser gårdens rumslighet ut? Zoner för olika aktiviteter?
- Hur ser ni på kompletteringen av utegården, aktiviteter på andra ställen – är det stort behov av det?
- Hur ser ni på relationen på mellan säkerhet/utmaning gällandes elementen på gården?
- Hur tänker ni kring vegetationsaspekten, anser ni att "naturen" är en viktig komponent för utegården?

Personal

- Hur uppfattar ni er trivsel på gården för att kunna utföra era arbetsuppgifter?
- Hur ser ert samspel/lek med barnen ut på gården?
- Hur tänker ni på relationen mellan naturmiljöer och barns utveckling?

Barnen

- Vilken uppfattning har ni av barnens trivsel på gården?
- Vilka aktiviteter får barnen utrymme att göra på utegården som de inte får göra inomhus?
- Vilka lekteman uppfattar ni som vanligast bland barnen?
- På vilka sätt uttrycker barnen sin kreativitet på gården?
- Finns det vissa platser som ni ser att är speciellt viktiga för barnen?
- Vilka platser använder barnen för fartfylld lek/fysisk aktivitet?
- Vilka platser skapar utmaningar för barnen?
- Vilka platser använder barnen för att vila och vara ifred?
- Kan ni beskriva en samspelssituation på gården?

- Hur underlättar ni samspelet på gården?
- Finns det element på gården som barnen ofta hamnar i konflikt kring?
- Känner ni att barnens aktiviteter känns tillrättalagda efter elementen på gården eller är den fysiska aktiviteten och leken varierande?
- Brukar barnen prata om utemiljön, och isåfall hur?
- Hur kan årstidens växlingar användas i uteverksamheten på gården?

Andra tankar..

- Hur skulle ni vilja utveckla gården efter fria önskningar?
- Hur ser en utopisk utegård ut från ert barnperspektiv?
- Övriga tankar om verksamheten på gården?

Bilaga 4: Intervjuguide ansvariga för fysisk planering

- Vilken är din roll i planeringen av daghemsgårdar?
- Vem är involverad i planeringen?
- Hur ser planeringsprocessen ut?
- Hur ser ert samarbete med förskolepedagogerna ut inför planeringen?
- Vilka utomstående aktörer brukar ni anställa?
- Vad är deras uppgifter?
- Har ni några riktlinjer för daghemsgårdar? Storlek, innehåll, material.
- Har barnomsorgen direktiv ni behöver ta i beaktande vid planering? Ex. miljöer för utveckling, lärande, hälsa
- På vilket sätt använder ni er av barnperspektivet/barnkonventionen i planeringen?
- Vilka beslutsfattare måste ni förhålla er till?
- Vilka svårigheter möter ni?
- Brukar ni ha någon uppföljning efter att gårdarna börjat användas?

Figurförteckning

Figur 1: Studiens forskningsdesign

Figur 2: Förskola A:s utegård. Bilder tagna av uppsatsens författare.

Figur 3: Ritning över Förskola A. Ursprunglig ritning med rättighet från Mariehamns stad

Figur 4: Förskola B:s utegård. Bilder tagna av uppsatsens författare.

Figur 5: Ritning över Förskola B. Ursprunglig ritning med rättighet från Mariehamns stad